

09. Bâbü'r Divanı'nda aşk metaforu¹

Muzaffer SAZ²

APA: Saz, M. (2024). Bâbü'r Divanı'nda aşk metaforu. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 158-191. DOI: 10.29000/rumelide.1439594.

Öz

Bildirişimin ve edebî metinlerin ortak kaygısı anlama ve anlatma ekseninde “anlam” a ulaşma çabasıdır. İnsanlar arasında bildirişimi sağlayan dil, bireylere çeşitli yollarla anlama ve anlatma olanakları sunan bir olgudur. Yazar ve şairler eserlerinde bu olanakları doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kullanarak duygu ve düşüncelerini ifade etmişlerdir. Şiir dilinin özlü ve kapalı anlatımı gerektirmesi şairleri daha çok dolaylı anlatıma yöneltmiş, bu durum da şiir üslubunun birtakım imgelerle, söz sanatlarıyla, mecazlarla ve metaforlarla yapılandırılmasına neden olmuştur. Özellikle soyut, karmaşık, göreceli ve girift kavramların anlaşılmasında ve anlatılmasında zihinde daha önceden oluşturulmuş şemalardan ve haritalardan yararlanma yoluna gidilmiştir. Anlamlandırma yapılacak örtük kavramların mevcut anlam örüntülerinden hareketle anlaşılır hâle getirilmesi olarak tanımlanabilecek metaforlar şiir dilinde çokça kullanılan anlam anahtarlarıdır. Bu tür örtük kavramların tariflerinde Lakoff ve Johnson'ın Kavramsal Metafor Kuramı doğrultusunda anlam sınırları önceden belirlenmiş kavramlarla eşleniklikler sağlanarak “A, B'dir.” biçiminde önermelerle hedef alanların işaretlenmesi elverişli bir yol olarak görülmüştür. Çalışmada Çağatay Türkçesi şairlerinden Bâbü'r Şah'ın Divanı'nda geçen aşka dair metaforlar sözü geçen kuram çerçevesinde tespit edilerek açıklanmıştır. Metaforlar; bahsi geçen kuramda belirlenen tasnife göre ontolojik metaforlar, yapı metaforları ve yönelim metaforları olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmıştır. İnceleme yapılırken “A, B'dir.” şeklinde metafor ifadesi belirlenerek metaforun hedef alanı ve kaynak alanı tespit edilmiş, -varsa- alt metafor(lar) belirtilerek metafor açıklaması yapılmıştır. Böylece Bâbü'r Şah'ın şiir üslubu çerçevesinde kullandığı aşk konulu metaforlardan hareketle dönem şairlerinin ve mensubu oldukları kültür dairesinin kavramları algılama yolları belirlenmiş olacaktır. Tarihi metinler üzerinde yapılacak metaforik incelemeler, anlama ulaşmada dilin işleme yollarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Bâbü'r Şah, metafor, dil bilimi, kavramsal metafor teorisi

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %18

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.11.2023-**Kabul Tarihi:** 20.02.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1439594

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr., (Kayseri, Türkiye), sazmuzaffer@gmail.com, , **ORCID ID:** 0000-0002-2334-7985

The metaphor of love in Bâbüir's Divan³

Abstract

The common concern of communication and literary texts is the effort to reach "meaning" on the axis of understanding and expression. Language, which enables communication between people, is a phenomenon that offers individuals the opportunity to understand and express in various ways. Writers and poets have expressed their feelings and thoughts by using these possibilities in their works, sometimes directly and sometimes indirectly. The fact that the language of poetry requires concise and closed expression has led poets to indirect expression, which has led to the structuring of poetic style with certain images, figures of speech, metaphors and tropes. In particular, in understanding and explaining abstract, complex, relative and intricate concepts, the poets utilized schemas and maps that were previously created in the mind. Metaphors, which can be defined as making the implicit concepts to be interpreted comprehensible based on existing meaning patterns, are meaning keys that are widely used in the language of poetry. In the descriptions of such implicit concepts, in line with Lakoff and Johnson's Conceptual Metaphor Theory, it was seen as a convenient way to mark the target areas with propositions such as "A is B" by providing conjugations with concepts whose meaning boundaries are predetermined. In this study, the metaphors about love in the *Divan* of Bâbüir Shah, one of the poets of Chagatai Turkish, were identified and explained within the framework of the mentioned concept. Metaphors were analyzed under three headings: ontological metaphors, structure metaphors and orientational metaphors according to the classification determined in the aforementioned theory. During the analysis, the target area and source area of the metaphor were determined by determining the metaphor expression as "A is B", and the metaphor was explained by specifying the sub-metaphor(s), if any. Thus, based on the metaphors on love used by Bâbüir Shah within the framework of his poetic style, the ways in which the poets of the period and the cultural circle they belonged to perceived the concepts will be determined. Metaphorical studies on historical texts are important in terms of showing the ways in which language is processed in reaching meaning.

Keywords: Bâbüir Shah, metaphor, linguistics, conceptual metaphor theory

1. Giriş

Dil biliminin inceleme alanı olan dil, insanlara çeşitli yollarla anlama ve anlatma olanakları sunan ve toplumun üzerinde uzlaştığı kuralları olan bir sistemdir. Ferdinand de Saussure'e göre dil bir dizgedir ve yalnızca bazı öğeler, sıradan sesler topluluğundan oluşmaz. Bu öğeler arasında karşılıklı ilişkiler de kurar. Bu ilişkilerin gösterdiği kuralcılıkla da bir düzen, bir dizge oluşturur (Vardar, 1998, s. 20-45). Edebiyatın ana malzemesi olan edebî dil ise bünyesinde günlük konuşma dilinin kesinliğine ve

³ It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 18

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 30.11.2023-Acceptance Date: 20.02.2024-Publication Date: 21.02.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1439594

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

dolaysızlığına karşın daha girift, mecazlı ve dolaylı anlatım yollarını barındırır. Özellikle şiir dili, temel araç olarak akıl ve hayal gücünü birleştiren metafor unsurunu kullanır.

Metafor kelimesi Eski Yunanca *meta* (öte) ve *phrein* (taşımak) kelimelerinin birleşimiyle oluşmuştur. Metafor kavramının ortaya çıkışı eski Yunan filozofları Platon ve Aristoteles aracılığıyla şiirin felsefe alanında konu edinilmesine dayanır. Platon'a göre metafor, düşünceyi arka plana atıp sözler aracılığıyla görüntüyü ön plana çıkarmaktadır. Şiir bir taklittir ve kişiyi gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. Platon bu gerekçeyle şiiri oluşturan metafor vb. ifadelerin yanıltıcı ve zararlı kabul edilmesini gerektiğini belirtir (Cebeci, 2019, s. 14-15). Platon'un aksine öğrencisi Aristoteles, şiir sanatında katharsis aracılığıyla duygusal bir arınma gerçekleştiğini ve metaforlar yoluyla sanatçı güzelleştirilmiş bir dil ortaya çıktığını düşünür (Tunahı, 2002, s. 22).

Klasik (Helenistik) Dönem'e gelindiğinde Aristoteles'in metafor görüşünden farklı olarak Cicero ve Quintillian metaforu, karşılaştırma türü olarak görür ve benzetme sanatının bir alt kategorisi olarak değerlendirirler. Orta Çağ Hristiyan düşünürlerinden Augustinus ve Thomas Aquinas kutsal kitapların alegorik dilinden dolayı metaforla ilgilenmişler ancak Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde çok tanrılı dinlerin kültürlerinden ve belagat anlayışlarından etkilenmemek için olumsuz bir tavır sergilemişlerdir. 16 ve 17. asırlarda yükselen empirist epistemolojiler metaforun felsefeden dışlanmasına neden olmuştur. Thomas Hobbes (2007) metafora açıkça karşı çıkarak geleneksel metafor yaklaşımı savunmuştur. Hobbes düşüncenin bilgi iletmek maksatlı ifade edildiğini belirtir. Bu dönemde figüratif dil, doğru düşünce ve bilgi iletiminin önünde bir engel olarak görülür (Küçük, 2016, s. 5-18).

Çağdaş metafor görüşlerinde ise George Lakoff ve Mark Johanson'un "Metaphor We Lived by" (1980) adlı eserleri dönüm noktası kabul edilmektedir. Lakoff ve Johnson'un ileri sürdüğü *Kavramsal Metafor Kuramı* (Kavramsal Metafor Teorisi/ Bilişsel Metafor Teorisi), çağdaş metafor teorisinin oluşumunu sağlamış ve metafor kavramı biliş/zihin çalışmaları arasında yerini almıştır. Lakoff ve Johnson (2005, s. 61) başlıca fonksiyonu anlama olan metaforun ilkece bir şeyi diğerine göre tasavvur etme tarzı olduğunu ifade eder. Ayrıca metaforun yazıda kalan bir belagat ürünü değil bilişsel bir sürecin dile yansması olduğunu ifade ederler (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 158). Onlara göre metafor; faaliyette bulunma, tecrübeyi kavramlaştırma ve konuşma tarzında kuşatıcı bir role sahiptir. Dolayısıyla metaforlar insanın evreni algılayış şeklini; nesnelere, olaylar ve hareketler hakkında neler düşündüğünü göstermektedir (Yunusoğlu, 2016, s. 31).

Metafor kavramının ortaya çıkışından bu yana pek çok tanımı yapılmıştır. Toprak (2022: 1312), metaforu "bir kavramın, iki kavram arasındaki benzerlik ve bağdan yola çıkılarak zihinde haritalanıp aktarılması" olarak tanımlar. Evans'a göre (2007: 136-138) metafor, "farklı kavramlar arasında yer alan eşleşme veya karşılıklar içeren kavramsal bir yansıtma biçimidir." Kövecses (2010: 4) metaforu "dilbilimsel görüşte bir kavramsal alanı, başka bir kavramsal alan açısından anlamak" olarak açıklar. Cebeci (2019: 9-10), metaforun bir şeyin bazı yönlerinin diğer bir şeye taşınması olduğunu belirtir. Ona göre metaforik bir şekilde ifade edilen kavram daha önce kendisinde bulunmayan yeni bir özellik, yeni bir anlam kazanmış olur. Uçan Eke (2017: 20), metaforların alışılmış kelime ve anlam birliklerine yeni ve özgün çağrışımlar yüklenmesi sonucu oluşarak dilin imkânlarını sınırsız hâle getirdiğini ifade eder.

Metaforlu ifade, kaynak alanda bir kavramın zihnimizdeki çağrışımsal alan gücüyle hedef alan ile metaforlu imaj şemaları oluşturmamızın sağlanmasıdır. Yunusoğlu (2016: s. 62) kaynak alan ile hedef alan arasında bağlantılı yapıyı şu şekilde açıklar: "Kaynak alan olarak seçilen imaj şemalarla elde edilmek istenilen hedef fikrin açığa vurulması, kaynak alan ile hedef alanın mantıksal ilişkilendirilmesi

ile gerçekleşmektedir. Bu yüzden, metaforu oluşturan haritalama bu iki alan arasındaki ilişkinin zihinsel olarak kurulması olayıdır.

Lakoff'a göre (1990: s. 48-49), haritalamanın epistemik bir karşılığı vardır. Örneğin *Aşk Bir Yolculuktur* metaforunda yolculuklar hakkında edinilen bilgiler aşk hakkındaki bilgiye eşlenir. Aşk için kullanılan bilgiden hareketle yine aşk hakkında bir akıl yürütmeye imkân sağlar. Bu bağlamda metaforlar yalnızca bir dil meselesi değil aynı zamanda düşünce ve akıl meselesidir.

Kavramsal metaforlarda *kaynak alan* ve *hedef alan* olmak üzere iki kavram alanı bulunmaktadır. Metafor, kaynak etki alanından hedef etki alanına sıkı bir şekilde yapılandırılmış bir haritalama olarak izah edilebilir (Lakoff, 1990, s. 47-48). Kavramsal metafor, bir kavramsal alanın diğer bir kavramsal alana göre anlaşılması sonucu oluşur ve ortaya çıkan ifade A, B'dir şeklinde gösterilir. A'dan kasıt diğer kavramsal alanın anlaşılmasını sağlayan kaynak alan; B'den kasıt ise kaynak alan sayesinde anlaşılacak hedef alandır (Kövecses, 2010, s. 4, 7).

Çalışmada Çağatay Dönemi şairlerinden Bâbüir'ün *Divan* adlı eserindeki manzum metinlerde aşka dair metaforlar incelenecektir. Hindistan Türk İmparatorluğu'nun kurucusu olan Bâbüir Şah, Çağatay Türkçesi Dönemi müelliflerindedir. Bâbüir; *Divan* ve *Bâbüir-nâme (Vakayinâme)* adlı eseriyle klasik dönemin önemli bir sanatçısıdır. *Divan*'ında aşk, tabiat, güzellik konulu şiirleri yanında toplumsal, ahlaki ve tasavvufi şiirleri de yer alır. Bâbüir Divanı'nda Risâle-i Validiyye Tercümesi, 18 mesnevi, 119 gazel, 16 nâtamam gazel, 57 muamma, 210 rübai, 19 kıta, 79 matla, 15 tuyug, 7 masnû şiir, 16 musarra beyit, 3 nazm, 5 müfred, 4 mensur parça yer almaktadır. Ayrıca Farsça manzum ve mensur parçalar da mevcuttur (Yücel, 1995, s. 19). Bâbüir-nâme adlı mensur hatıratı Çağatay nesrinin başarılı bir örneğidir.

2.Yöntem

Çalışmada George Lakoff ve Mark Johnson'un geliştirdikleri *Kavramsal Metafor Kuramı* doğrultusunda Bâbüir'ün gazellerinde aşka ve aşkla ilgili kavramlara dair metaforlar incelenecektir. Metaforlar; bahsi geçen kuramda belirlenen tasnife göre *ontolojik metaforlar*, *yönelim metaforları* ve *yapı metaforları* olmak üzere üç alt başlıkta ele alınacaktır. 4

İnceleme yapılırken "A, B'dir." şeklinde metafor ifadesi belirlenerek metaforun hedef alanı ve kaynak alanı tespit edilecek, -varsa- alt metaforlar belirtilerek metafor açıklaması yapılacaktır.5

3.Bulgular

Metaforik ifadeler daha çok imgelerin, örtük, soyut ve özlü anlatımların yer aldığı şiir dilinde kullanılmaktadır. Lakoff ve Johnson'a göre (2015: 158) tecrübede kolay anlaşılmayan, soyut ve uzak bir

4 Son yıllarda tarihi lehçelerde yazılmış eserler üzerine yapılmış metafor çalışmaları artmıştır: Divânü Lugâti't-Türk'te Yer Alan Atasözlerindeki Metaforlar (Yaylağül, 2010), Kutadgu Bilig'de Dünya Metaforu (Yıldızlı, 2011), Kutadgu Bilig'de Metafor (Koca Sarı, 2012), Budist Türk Çevresi Eserlerde Metaforlar (Yunusoğlu, 2016), Pir-i Türkistanın Metafor Dünyası (Kök, 2016), Kutadgu Bilig'de Kavramsal Metaforlar (Çetinkaya, 2017), Dede Korkut Hikâyelerinde Metaforlar (Şahin, 2017), Orhun Abidelerindeki Metaforlar (Çetinkaya, 2018), Metaforların Işığında Türkçenin Kadim Metinleri Orhun Yazıtlarını Yeniden Okumak (Uçan Eke, 2018), Lakoff ve Johnson'ın Metafor Kuramı ve Eski Türkçe ile Orta Türkçede Birleşik Fiillerde Yük Metaforu (Aydın, 2018), Kitâbu Gülistân Bi't-Türki'de Hayvan Adlarının Metaforik Kullanımı (Tokay, 2018), Seyf-i Sarâyî'nin Gülistan Tercümesi'nde Metaforlar (Topuz, 2019), Türklerin Entelektüel Mirası: Kutadgu Bilig Devlet: Adalet Kut Töre (Kök, 2020), Atebetü'l- Hakâyık'ta Ontolojik Metaforlar (Yıldızlı, 2020), Kutadgu Bilig Metaforları (Eker, 2021), Garib-Nâme'de Aşk Metaforu (Gemici, 2021; Üşümüş, 2022), Dîvânü Lugâti't-Türk'te Aşk ve Sevgiliye Dair Kavramlarda Kullanılan Metaforik Unsurlar (Çelik, 2022), Dedem Korkut Kitabı'nda Manzum Parçalarda Metaforik Unsurlar (Akyüz, 2023) vb.

5 Bu makalede kullanılan yöntemle yapılmış diğer çalışmalar için bk. Yıldızlı (2011, 2020), Yeşil (2022), Koca Sarı (2012), Eker ve Kök (2017), Kuyma (2021).

yapıya sahip olan bazı kavramlar; somut veya kolay anlaşılabilir bir tecrübe kaynağına ait bir kavramla algılanıp anlaşılmakta ve metaforlar bu sayede oluşmaktadır. Çalışmanın konusunu teşkil eden aşk kavramı da soyut, girift ve ilk bakışta anlaşılmayan bir yapıya sahiptir. Lakoff ve Johnson (2015: 124) aşk kavramının sıklıkla metaforik olarak yapıya kavuştuğunu belirterek *Aşk Bir Yolculuktur, Aşk Fiziksel Bir Güçtür, Aşk Deliliktir, Aşk Savaştır, Aşk Bir Hastalıktır* örneklerini verir.

Bâbü'r Divanı'nda tespit edilen aşk metaforları, aşk kavramının daha somut veya bilindik bir tecrübe kaynağıyla kavramsallaştırılmasıyla oluşmuştur.

3.1. Bâbü'r Divanı'nda aşkla ilgili metaforlar

3.1.1. Ontolojik metaforlar

Nesne ve varlıklara ilişkin tecrübelerin kavrayışa ek bir temel sağladığını belirten Lakoff ve Johnson (2015: 40, 54), ontolojik metaforların ortaya çıkışında bu kavrayışın tecrübelerin öğelerini ayırt etmeye ve onları somut varlıklar olarak ele almaya imkân sağladığını belirtir. Yunusoğlu (2016: 70), dünyayı algılamada fizikî nesne ve maddelerin ve bunlarla ilgili deneyimlerin önemli olduğunu belirterek ontolojik metaforların soyut olguları bir nesne, madde, taşıyıcı veya insan olarak somutlaştıran metaforlar olduğunu ifade eder. Kövecses (2010: 38), ontolojik metaforların esas bilişsel görevinin soyut hedef kavramların genel kategorilerine ontolojik bir durum meydana getirmek ve yeni soyut şeylerin/entitelerin oluşmasını sağlamak olduğunu ifade eder. Tanımlanmamış deneyimlerin ontolojik metaforlar aracılığıyla daha ayrıntılı bir statü aldığını belirtir. Örneğin zihin bir nesne olarak kavramsallaştırılarak 'makine' metaforuyla anlamlandırılabilir.

Ontolojik metaforlar; *varlık-madde metaforları, kişileştirme ve taşıyıcı/kapsayıcı metaforlar* olmak üzere üç alt başlıkta incelenmektedir.

3.1.1.1. Varlık- madde metaforları

Yunusoğlu (2016: s. 71) insanların dünyayı tanıırken ilk önce nesne ve maddelerle tanıştıklarını ve tecrübeleri sayesinde bunlar hakkında bilgiler edindiğini, bu bilgilerin de diğer kavramların ifade edilmesinde rol aldığını belirtir. Bu sebeple her dilde çok sayıda nesne metaforu göze çarpmaktadır. Erdem (2003: s. 178), varlık ve madde metaforlarını; *kaynağını cansız varlık ve maddelerden alan metaforlar, kaynağını hayvanlardan alan metaforlar ve kaynağını bitkilerden alan metaforlar* şeklinde üç gruba ayırmıştır. Çalışmada aşk kavramı bazı canlı/cansız varlıklar/maddeler aracılığıyla kavranıp yorumlanarak anlam kazanmıştır.

3.1.1.1.1. Kaynağını cansız varlık ve maddelerden alan metaforlar

Ateş metaforu

Şairlerin eserlerinde sıklıkla başvurduğu ateş; aşkı, âşıklığı, aşktan dolayı çekilen zahmeti, hayatın zorluklarını, ızdırabını anlatan sözcüklerden biri olmuştur. Bâbü'r'ün gazellerinde de ateş; aşkı ve ayrılık ızdırabını betimleyen bir metafor olarak sıkça kullanılmıştır:

Aşk ateştir.

Aşkın sıcaklığı, harareti, yakıcı ve acı vericiliği ile ateş arasındaki eş nitelikler “Aşk ateştir” metaforunun doğmasını sağlamıştır.

Aşkın birdenbire başlaması, kontrol altında tutulamaması, saklanıp gizlenememesi ateşle benzerlik kurularak anlatılır. Aşk ateşinin alevi, közü ve dumanı yoktur; içten içe ve gizliden gizliye yanar. Bu yanma, âşıkların ayırt edici özelliğidir ve bundan dolayı da gurur duyarlar. Sevdiğini gören âşığın yüreği daha güçlü yanmaya başlar. Sevgilinin de kendisi gibi aşk ateşiyle yanmasını ister. Sevgilinin yanakları da rengi yönüyle ateşe benzer. Âşıkların gönlü zaten yandığından cehennem ateşinden korkuları yoktur zira onlara göre günahı olmayanların bu ateşten korkmasına gerek yoktur. Rüzgâr, ateşin dostudur. Yel estikçe ateş daha da güçlenir ve yayılır. Ateşten artakalan kül, rüzgârla savrulup kaybolur (Doğaner, 2022, s. 135-141).

Bâbü'r'ün gazellerinde ateş metaforuna dair beyitler şöyle ele alınabilir:

Tîre durur züh'd demidin köñül

İşk otı birle yarutmağ kerek (79-2) (Yücel, 1995, s. 165).

Gönül, ibadet zamanında karanlıktır. Aşk ateşi ile aydınlatmak gerek.

Kaynak alan: ot

Hedef alan: 'ışk

Beyte göre karanlıkta kalmış insan gönlünün aydınlığa ulaşabilmesinde tek yol aşk ateşiyle yanmasıdır. Nasıl ki ateş yandığında karanlığı sonlandırır, etrafına ısı ve ışık yayarsa aşk da girdiği gönlün karanlığına son verir, onu aydınlatır ve ısıtır. Aşksız gönül karanlıktadır. Bu beyitte karanlık metaforu da ateş metaforunun karşılığı olarak yer almaktadır.

Egerçi yâr 'ışkı nâ-tüvan köñlümge ot saldı

Veli mên nâ-tüvan ol yâr 'ışkıda köñül salman (85-3) (Yücel, 1995, s. 168).

Sevgili aşkı zayıf gönlüme ateş saldı. Lâkin ben zayıfım. O sevgili aşkına gönül vermeyin.

Maşuk, âşiğâ aşkla zulmeder. Bu zulmü de âşığın gönlüne ateş salarak yapar. Âşığın gönlü maşuğa duyduğu aşk karşısında yana yana zayıf düşer. Beyitte ateşin küle dönüşmesi ve sevgilinin de gündün güne erimesi betimlenir. Beyitte “ot salmak” (yüreğine od düşürmek) deyimini aracılığıyla ateş metaforu işlenmiştir.

Kirgeli köksüm ara köñlüm işim köymek durur

Mên neçük köymey ki köksüm içre bardur ahkeri (55-2) (Yücel, 1995, s. 150).

Göğsümün içine gireli gönlümün işi yakmaktır. Göğsümün içinde -zaten- ateş koru varken ben nasıl yanmayayım ki?

Beyitte âşığın gönlünde ateşi harlayan bir kor olduğundan ve bu kor (ahkeri) oraya düşeli beri gönlün tek işinin aşk ateşiyle yanmak olduğundan söz edilir. Aşk ateşi sürekli kendini besleyen ve sönmek bilmez bir niteliktedir. Âşığın tek işi ateş gibi içten içe yanmak ama yandığını belli etmemektir.

Ayrılık ateştir.

Aşk ateşinin bir başka şekli de sevgiliden ayrı kalma ya da aşkına karşılık görememe sonucu oluşan ayrılık ateşidir. Eserlerde ayrılık ateşinden yakınılır, duyulan ızdırabın dayanılmaz olduğu, sevgilinin zalim olduğu, çekilen acının sonunun ölüm olduğu vurgulanır.

Bâbü'r'de "Ayrılık ateştir" metaforu şöyle işlenir:

Firāk otıda avunsam çağır bile nê 'aceb

Meger bu su bile ol ş'u'leni öçürgey mên (120-5) (Yücel, 1995, s. 188).

Ayrılık ateşinde şarap ile teselli bulsam şaşılacak şey midir? Bu su ile o alevi söndüreceğim.

Kaynak alan: ot

Hedef alan: firāk

Ayrılık ateştir. Şarap, ateşi söndüren sudur. Beyitte aşk ateşinin verdiği acıyı şarapla yatıştırmaktan söz edilir. Tasavvufta şarap (mey, bade), kuvvetli aşk ve bundan kaynaklanan şevki sembolize eder. Sûfiler aşk hâlindeyken amellerinde kusur etmezler (Cebecioğlu, 2005, s. 234). Şarap, rengi itibarıyla ateşe benzer. Nasıl ki sarhoşluk hâli, insanı gerçek alemde koparırsa aşk hâli de âşığın benliğini maşuğun aşkında yok eder. Beyitte karşıtlık içeren ateş ve su, anasır-ı erbaadandır. Âşık; çektiği acıya dayanamamakta, sonlanmasını istemektedir.

Zâhidâ düzâh otudın mênî nê korşkata sên

Hicr otı kaşıda körmes mên anı uçkunça (34-2) (Yücel, 1995, s. 138).

Ey zahit! Beni cehennem ateşiyle neden korkutuyorsun? Ayrılık ateşi yanında onu kıvılcım gibi (bile) görmem.

Kaynak alan: ot

Hedef alan: hicr

Cehennem ateşi, ayrılık ateşi yanında kıvılcım bile değildir. Beyitte rind ve zahid mazmununa yer verilmiştir. Tasavvufta âşığın sevgiliye kavuşma isteğini körükleyen ateş, cehennem ateşinden üstün görülür. Zira gönlü zaten yanan âşık, başka ateşlerden korkmaz. Âşığın tek dileği maşuğa kavuşmaktır, o nedenle cennet arzusuyla değil sevgili arzusuyla meşguldür. Zahid, Allah korkusuyla günahattan kaçınıp kendini ibadete verir, cenneti arzular. Âşığın motivasyonu ise korku değil aşktır.

Belâ-yı 'ışk u yalğuzluk dağı hicrân u gurbetde

Atım mecnûn kîşim miñnet işim zârî yêrim külhan (72-5) (Yücel, 1995, s. 161).

Ayrılık ve gurbette aşk belâsı ve de yalnızlık... Adım Mecnun, mezhebim sıkıntı, işim ağlayıp sızlama, yerim külhandır -ateş yakılan yerdir.-

Kaynak alan: külhan

Hedef alan: hicran

Aşktan ve aşk acısından sıkıntıya düşen âşık, acıyla ağlayıp inlerken yalnızlaşır. Kesretten vahdete doğru yol alır. Çektiği azap onu külhanda hissettirir. Mecnun'la özdeşim kurar.6 Bâbü'r'de aşk konusu

6 Âşık = Mecnun, bk. insandan insana aktarım

işlenirken âşığın ızdırabı çektiği ah ile somutlaşır. Ah, aşk ateşiyle kulun inleyiştir. Ah kelimesi, Allah sözcüğünün ilk ve son harflerinin bitişmesiyle oluşmaktadır (Cebecioğlu, 2005, s. 17).

Könlüm örtendi her dem âhımdın

Meger ol yel bu otu dem kıldı (74-4) (Yücel, 1995).

Âhımdan her ân gönlüm yandı. O yel, bu ateşi harladı.

Kaynak alan: ot

Hedef alan: âh

Gönül (ateşle yanan) bir nesnedir.⁷ Ayrılıktan duyulan keder âşığı inletir. Bu inleyiş (ah), ateşle yanan gönülden yükseldiği için ateş taşır. Rüzgâr, o ateşi artırır.

Bâbü'r'ün gazellerinde hedef alanın *âh*, kaynak alanın *ot* olduğu diğer beyitler şöyledir:

Bâbü'r yana otluğ âh çektin

Köydürmesün elni âh nâ-gâh (48-7) (Yücel, 1995, s. 147).

Bâbü'r, yine ateşli âh çektin. Ah, başkasını ansızın yandırmasın.

Bir kıvılcım ansızın (na-gah) büyür ve sönmeye güç alevlere yol açabilir. Ayrılık acısı çekmek zordur. Âşık, duyduğu ızdırabın başkalarını yakmamasını dilemektedir.

Zâhir olğay her nefes her tün saçınuy hicride

Otluğ âhım dūd yanlığ çıksa piç ü ham bile (78-3) (Yücel, 1995, s. 164).

Saçının ayrılığında her an, her gece ateşli âhım duman gibi kıvrım kıvrım ortaya çıkacak.

Sevgilinin saçı vuslattır. Ondan ayrı kalış ise ateşler içinde yanmak ve duman gibi tütmektir. Nasıl ki ateş yandıkça duman tüterse âşık da aşk acısıyla yandıkça âh eder. Bu nedenle âh bir dumandır.

Şarap Metaforu

Şarap metaforu klasik Türk şiirinde özellikle aşkı, hayatı ve ölümü anlatmada başvurulan önemli bir unsur olmuştur. Şairler ve sofiler (meyhaneye benzetilen) Elest meclisinde Tanrı'nın bir saki gibi ruhlara "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" diye sorarak aşk (hitap) şarabını sunduğunu, bu şarapla mest olan insanların da mest (sarhoş) olmuş hâlde dünyaya gelmiş olduklarını kabul eder ve bunu tasavvufi mahiyetli şiirlerde dile getirirler (Doğan, 2008, s. 69; Yoldaş, 2009, s. 147).

Aşkı, Allah'a ulaşma yolu olarak kabul eden tasavvuf erbabı için şarap, ruh coşkusu sağlamada bir araçtır. Tasavvufta ilahi aşkın temel metaforu olan şarap aşkın galebe çalması için şarttır. Nitekim ancak bu hâldeyken kemal ehli amellerini aksatmaz (Uçan Eke, 2017, s. 160-161).

Tasavvufta sıkça kullanılan şarap metaforu Bâbü'r'ün gazellerinde de aşka dair betimlemelerde geçer:

7 Bu örnek *Gönül nesnedir* metaforu olarak da değerlendirilebilir.

Aşk şaraptır.

İçküçe cām-ı ecel könlümde ol sâkî durur

Tolğuca peymānum ol sâkî bile bākî durur (87-1) (Yücel, 1995, s. 169).

Ecel kadehinden içinceye kadar gönlümde o saki olacaktır. Kadehim doluncaya kadar o saki baki olacaktır.

Kaynak alan: peymān, cām-ı ecel   **Hedef alan:** ‘(ışk)

Âşık, aşk şarabını maşuğun elinden içerken gitgide eceline yaklaşır. Ecel şaraptır. Sevgili sakidir. Sevgilinin sunduğu kadeh, âşğın gönlünü gündün güne mest eder ve zayıflatır.

Né bilgey sên mēniñ derd ü ğamum her sâ‘at ü her dem

Ki hüsn ösrüklükidin ay u yıl iy ay ayılmay sên (84-2) (Yücel, 1995, s. 168).

Ey ay, benim dert ve kederimi her vakit nereden bileceksin? Güzellik sarhoşluğundan aylarca, yıllarca ayılmıyorsun.

Kaynak alan: ösrüklük   **Hedef alan:** hüsn

Sevgili ay kadar güzeldir. Bu güzellik âşğı mest eder. Ve bu sarhoşluk öyle kalıcıdır ki aylarca yıllarca devam eder, âşık bu sarhoşluktan bir türlü ayılamaz. Beyitte aşkın sürekliliği vurgulanmıştır.

Ayrılık, şaraptır.

Hicr şāmudın mēniñ kan yutmağımnu yād etiñ

Çekseniz ol nāzenin birle şabūhî sâğarı (55-7) (Yücel, 1995, s. 151).

Ayrılık akşamında benim kan yuttuğumu hatırlayın. O nazlı sevgili ile sabah şarabı için.

Kaynak alan: sâğar   **Hedef alan:** hicr

Alt metafor(lar): Şarap kandır. Şarap içmek, âşık olmaktır. Kan yutmak, şarap içmektir. Ayrılık akşamıdır, vuslat sabahıdır.

Aşk şarabı içmek, aşk ile kendinden geçmektir. Dolayısıyla âşğın sevgili ile karşılıklı şarap içmek istemesi vuslatı arzulaması demektir. Ayrılıklar hep akşamları işaret eder. Ayrılık akşamı âşık ayrılık acısıyla kıvrınmakta, kan (şarap) yutmaktadır. Sabah ise nazlı sevgiliye kavuşma zamanıdır. Metinde “sabah-akşam, kan yutmak- sâğar çekmek” eşlenmeleri yoluyla metaforlu anlatımlar gerçekleştirilmiştir.

Vuslat şaraptır.

Néce firāk ħumārı ara ‘azāb çekey

Kaçan vişāl meyidin demî öyürgey mēn (120-4) (Yücel, 1995, s. 188).

Kimileri ayrılık sarhoşluğu içinde azap çekecek. Kavuşma şarabıyla ne zaman sarhoş olacağım?

Kaynak alan: humâr **Hedef alan:** visâl

Alt metafor(lar): Ayrılık, sarhoşluktur.

Ayrılık ve kavuşma âşığın aklını başından alan, muhakeme gücünü yok eden bir sarhoşluk hâlidir. Ayrılık sarhoşluğu âşıklara azap çektirse de âşik kavuşma şarabıyla sarhoş olmayı arzular.

Gözyaşı şaraptır.

Bâbü'r, aşkı bir keder meclisi gibi betimler ve şarabı da bu mecliste aşk uğruna dökülen gözyaşını temsilen kullanır:

*Âh u vâveylâ sürûdum derd ü gam hem şöhetim
Bâde eşkim kanı kim kördi munuñ dik bezm-i hâs (98-2) (Yücel, 1995, s. 176).*

Âh ve feryat şarkım, dert ve keder sohbetim, şarap gözyaşım ... Hani böyle özel meclisi kim gördü?

Kaynak alan: bâde **Hedef alan:** eşk

Alt metafor(lar): Âh ve feryat şarkıdır. Dert ve keder sohbetir.

Aşk bir meclistir. Bu mecliste sevgili saki gibi şarap sunar. Âşik da ah ve feryat ederek derdini ve kederini anlatır, gözyaşı döker. Gözyaşları şarap gibi akar. “Kanlı yaş dökmek” deyimine telmih vardır.

Güneş Metaforu

Güneş ısı ve ışık kaynağı olma özelliği ve yakıcılığı ile aşk metaforlarında çokça geçen bir kavramdır. “Güneş, uluhiyyetin ortaya çıkış yeri ve noksanlıklardan münezzeh mukaddes özelliklerin çeşitlenmesinin tecellî yeri olan nurdur. Güneş, diğer unsurî varlıkların aslıdır. Allah, varlığın tümünü, güneşte remz hâlinde yarattı. Tabî güçler, onu, Allah'ın emriyle yavaş yavaş varlığa çıkarır. Güneş sırların noktası ve nurların dairesidir” (Cebecioğlu, 2005, s. 319). Güneş metaforu, Bâbü'r'ün şiirlerinde daha çok sevgili ile ilgili metaforlarda geçmektedir:

Sevgili güneştir.

*Ol kuyaş mihri bir zerre maña körgüzmes
Kevkeb-i eşk töküüp bolsam eger gerdünça (34-3) (Yücel, 1995, s. 138).*

Yıldız gibi gözyaşı döküp felek gibi olsam da o güneş sevgisini bana bir zerre göstermez.

Kaynak alan: kuyaş **Hedef alan:** (sevgili)

Alt metafor(lar): Âşığın gözyaşları yıldızdır. Âşik gökyüzüdür/felektir.

Âşik gökyüzü olup gözyaşı yıldızı dökse bile (ızdırap çekse) bile güneş yüzlü sevgili ona yakınlık göstermez. Güneş ısı ve ışık kaynağıdır. Her varlığa eşit şekilde muamele etse de âşığa karşı kayıtsızdır hatta vefasızdır, kendini ondan esirger.

Kaynak alanın *güneş*, hedef alanın *sevgili* olduğu diğer beyitler şöyledir:

Bâbü'r'ün gazellerinde sevgiliye atfedilen güneş, yakıcı ışınları (ok) ile zulmeder ancak onsuz kalmak da karanlıkta kalmaktır, âşık için bu dayanılması güç bir şeydir. Sevgili, sevgi ve vefa gösterirse âşığın donmuş gönlü yumuşayacaktır ancak o cefa ve eziyet etmeyi bırakmaz:

Kuyuşım her sarığa 'azm kalsa zerreî kalman

Nê üçün kim eger ayrılısam andın kün köre alman (85-1) (Yücel, 1995, s. 168).

Güneşim hangi tarafa yönelirse zerresi kalmasın. Nasıl ki eğer ondan ayrılısam gün göremem.

“Gün görememek” deyimi, güneşe benzeyen sevgiliden ayrı kalma durumunu belirtmek için kullanılmıştır. Gün görememek, karanlıkta kalmaktır; güneşin zerrelerinden uzak kalmaktır.

Mêni öltürdi cefâ vü cevır birle ol kuyuş

Êmdi tirgüzmeğ için mihr ü vefâsı kaldı mu (49-3) (Yücel, 1995, s. 147).

O güneş, cefâ ve sıkıntıyla beni öldürdü. Şimdi (tekrar) diriltmek için sevgisi ve vefâsı kaldı mı?

Güneş gibi olan sevgilinin cefası âşığı öldürür, sevgi ve vefası ise hayatta tutar.

Köp cefâ vü cevır kördüm iy kuyuş hicriñ küni

Başımızdan sâye-i serv-i kadîñ kem bolmasun (80-3) (Yücel, 1995, s. 166).

Ey güneş! Ayrılık günü çok cefâ ve eziyet gördüm. Başımızdan servi boyunun gölgesi eksik olmasın.

Alt metafor(lar): Sevgili servidir.

Güneş gibi olan sevgili ayrılık zamanı âşiğa zulmeder. Ancak yine de servi gibi boyuyla güneşin yakıcılığı karşısında âşiğa gölge eder. Yani sevgili hem derttir hem dermandır.

Mum Metaforu

Mum; güneş ve ateş gibi ısı ve ışık yayıcı ve yakıcı niteliktedir. Bu nedenle aşk metaforlarında kaynak alan olarak kullanılmıştır. “Tasavvufta mum âşık olunanı yani Allah’ı; pervane de Allah’a âşık olan kişiyi temsil eder. Gezegenlerin güneş etrafında döndüğü gibi pervane de mumun ateşi etrafında döner, döndükçe daire daralır. Sonunda pervane ateşle bütünleşip cismini ateşe dönüştürür. Yani seven sevdiğine kavuşup onun rengiyle boyanır” (Cebecioğlu, 2005, s. 239).

Sevgili mumdur.

Cemâliñ şem’i hicrânıda bâbü'r örtenip bardı

Kağan başımdın êvrülgey kélip pervâne dik yana (90-5) (Yücel, 1995, s. 172).

(Ey) Bâbü'r, pervane gibi başını döndürüp yanarak geldiğinde yüz güzelliğın ayrılık mumunda yanıp gitti.

Kaynak alan: şem

Hedef alan: (sevgili)

Alt metafor(lar): Aşk ateştir. Ayrılık ateştir, mumdur. Ateş, katildir.

Bâbüir, duyduğu aşkla sevgilinin etrafında dönen pervane kelebeği gibi kıvranırken kendini ateşin içinde bulur. Cismine dair her şey (cemat) yok olur.

Kara keçelerde közüm yarutur

Uşal şem'-i şebhâ-yı tārım kam (53-3) (Yücel, 1995, s. 149).

Kara gecelerde gözümü aydınlatır. İşte o gece karanlığımın mumu nerede?

Kaynak alan: (mum)   **Hedef alan:** (sevgili)

Sevgili, kara gecelerde ışık saçan bir mumdur. Âşığın gözü maşuğu gördüğünde aydınlanır. İçine düştüğu ayrılık karanlığından kurtulur.

Su Metaforu

Su, hayat kaynağıdır; saflığı ve berraklığı ile olumlu gösterilmek istenen kavramlarla eşlenir. Bâbüir Divanı'nda sevgili ile ilgili metaforlarda kaynak alan kavramı olarak kullanılır:

Sevgilinin sözü tatlı sudur.

Köz açkıl bakkalı kim bolmuşam bîmâr ol közdin

Leb açkıl sorğalı kim teşne bolmuş mên zülâliñğa (96-2) (Yücel, 1995, s. 175).

Göz açıp görelili o gözden hasta olmuşum. Konuşup soralı tatlı suyuna (söz) susamışım.

Kaynak alan: zülal   **Hedef alan:** (sevgilinin sözleri)

Alt metafor(lar): Aşk hastalıktır, âşık hastadır. Aşk susuzluktur.

Âşık sevgiliyi görür görmez aşka düşmüş, hasta olmuştur. Hastalığının şifası ise sevgilinin tatlı sözlerini duymaktır.

Sevgilinin sözü âb-ı hayattır.

Sözün kim hıızr suydın nişândur

Veli ol su gibi mēdın nihāndur (125-9) (Yücel, 1995, s. 191).

Sözün ölümsüzlük suyundan bir belirtidir. Lâkin o su gibi benden gizlidir.

Kaynak alan: hıızr suyu   **Hedef alan:** söz

Alt metafor(lar): Ayrılık ölümdür.

Hızır suyu (âb-ı hayat) ölümsüzlük, sonsuzluk verdiğine inanılan hayat suyudur. Hızır'ın karanlıklar ülkesine doğru çıktığı yolculukta onu bulduğuna inanılır. Ancak daha sonra kimseye onu bulmak nasip olmamıştır. Âşık sevgilinin hayat sunan sözlerine muhtaçtır ancak bir türlü ona ulaşamaz. Zaten sevgilinin de âşığa vefa göstermeye niyeti yoktur. Beyitte âb-ı hayat içmek aşkı baki kılacak anahtardır. Zira aşk acısıyla can çekişen âşık, ayrılık azabıyla ecele yaklaşmaktadır. Sevgilinin iltifatına tabi olursa can bulacaktır. Metinde karşıtlık yoluyla mecazi anlatım ilgisi kurulmuştur.

Sevgilinin sözü şerbettir.

İy köñül ger ğayr sözi zehr-i kâtildür ne ğam

Lebleridin şerbet-i yuhyi'l-izâmın barıda (14-5) (Yücel, 1995, s. 126).

Ey gönül! Dudaklarından kemikleri diriltecek şerbet aktıkça başkasının sözü öldürücü zehir olsa da dert değil.

Kaynak alan: şerbet   **Hedef alan:** (sevgilinin sözleri)

Alt metafor(lar): Başkalarının sözü öldürücü zehirdir.

Sevgilinin sözü can suyudur, ölü bedeninin kemiklerini diriltecek niteliktedir. Ağyarın sözü ise öldürücü zehirdir. Sevgili, başkalarının sözlerinin yol açtığı hasarı bir sözüyle giderebilir.

Gönül metaforları

Aşk metaforları içerisinde gönülle ilgili metaforlar sıkça geçer. Zira gönül kavramı da soyuttur ve kimi zaman ad aktarması yoluyla âşığı kimi zaman da doğrudan aşkı temsil eder.

Gönül somut bir varlıktır.

Saçın şikestide bardur şikeste köñüller

Köñüller açılır açılrsa ol kara saçın (14-4) (Yücel, 1995, s. 123).

Saçının kırığında kırık gönüller vardır. O kara saçın açılrsa gönüller de açılır.

Kaynak alan: nesne   **Hedef alan:** köñül

Alt metafor(lar): Dert, keder karadır. Gönül açılıp kapanabilen bir nesnedir.

“Gönlü kırılmak” deyimlerinden hareketle gönlün bir nesne olarak tasavvur edildiği düşünülebilir. Bu nesne kırılabilen, açılıp kapanabilen bir özelliktir. Sevgilinin fitne çıkaran kara saçlarını çözmesi, âşığın kırgın gönlünü ferahlatır (gönlü açılmak).

Kaynak alanın *nesne*, hedef alanın *gönül* olduğu diğer metaforlar şöyledir:

Çün boldı saçı tārığa cān riştesi peyvend

Bâbü'r köñül üzmeğ saçdın emdi ne imkân (93-5) (Yücel, 1995, s. 173).

(Ey) Bâbü'r, (sevgilinin) saç teline can ipliği bağlı olduğu için şimdi saçından gönül kırmak ne mümkün?

Alt metafor(lar): Can ipliktir.

Âşığın canı sevgiliye bağlıdır. Aşk, âşığı sevgiliye can ipliği ile bağlar. Böyle olunca gönül maşuktan kopmaz, gönlü kırılmaz.

Kebüter ilte sēn haţţım ne bolğay ger kabül ētseğ

Köñülni bağlasam ol nāme yanlığ perr ü bālinğa (96-4) (Yücel, 1995, s. 175).

Mektubumu kabul edip güvercin göndersen ne olur? (Kabul edersen) güvercinin kanadına, koluna mektup yerine gönülümü bağlarım.

Gönül bağı; aşka düşmek, gönül vermek demektir. Beyitte gönül bir nesne gibi düşünülerek âşğın mektubunu taşıyan güvercinin ayağına bağlanmak istenmiştir.

İy cefâ-cüy mundağın bar emiş

Könlün iy yâr munça yumşar emiş (127-19) (Yücel, 1995, s. 197).

Ey böyle cefâ eden varmış. Ey sevgili! Gönlün bu kadar yumuşarmış.

Kaynak alan: (sert bir nesne/taş)   **Hedef alan:** könlü

Sevgili âşğa kayıtsız kaldıkça âşık derde düşer. Sevgilinin bu kayıtsızlığı gönülünün taş gibi sert olmasındandır.

Aşkla ilgili diğer nesne/madde metaforları

Keder nehirdir.

Cânğa kılar yüz sitem könlüme yüz ança hem

Köz akızur cüy-ı gam şüh-ı belâ cüyüdn (94-3) (Yücel, 1995, s. 174).

Cana ve gönülme yüz sitem eder, keder nehri belâ güzeli ırmağından göz akıtır.

Kaynak alan: cüy   **Hedef alan:** gam

Alt metafor(lar): Sevgilinin güzelliği beladır.

Âşğın dertle dolu gönlü ona keder nehri gibi gözyaşı akıtır. Onu derde salan ise güzelliği ırmak olan sevgilidir. Irmak, su damlalarının coşkuyla bir araya gelerek çağladığı bir kaynaktır. Sevgilinin güzelliği ve âşğın aşkı ırmak gibi aynı şekilde çağlamaktadır.

Keder rüzgârdır.

İşk elinin âhıdn ol serv-kad ham bolmasun

Ğam yelidın ol mu'anber zülf derhem bolmasun (80-1) (Yücel, 1995, s. 165).

Aşk ülkesinin âhından o servi boy bükülmesin. Keder rüzgârından o güzel kokulu saç karışmasın.

Kaynak alan: yel   **Hedef alan:** gam

Alt metafor(lar): Aşk ülkedir. Sevgili servidir. Ah rüzgârdır.

Âşık duyduğu acıyla feryat etse de maşğın bu inleyişten zarar görmemesini ister. Âşğın ayrılık acısıyla inleyişi sevgiliyi hüzne sevk etmesin. Servi gibi boyu8 kederle bükülmesin, güzel kokan saçları âhın rüzgarıyla karışmasın, ister.

8 bk. Kaynağını bitkiden alan metaforlar

Hayat metadır.

Néçe bolğay yâr hicrânı vü devrân miñneti

Nakd-i ömrüm âh kim ötti ğam u mâtem bile (78-2) (Yücel, 1995, s. 164).

Sevgili ayrılığı ve dünya sıkıntısı nasıl olacak? Vah ki ömür sermayem keder ve mâtem ile geçti.

Kaynak alan: nakd   **Hedef alan:** ömr

Ömür harcanan bir metadır (paradır).

Âşığın bedeni çöptür.

Boluptur 'ışkın içre gerçi has dik cismi bâbü'rniñ

Velî ne fâyide kim hasçe çağlıñ közge ilmey sên (84-5) (Yücel, 1995, s. 168).

Gerçi Bâbü'r'ün bedeni aşkın içinde çer çöp gibi olmuştur. Lâkin ne fayda ki çöp gibi göze sokmuyorsun.9

Kaynak alan: has   **Hedef alan:** Bâbü'r'niñ cismi

Alt metafor(lar): Göz kapsayıcı bir maddedir, içine girilebilir.

Âşık duyduğu aşk neticesinde kendini kaybeder, bedenlen zayıflar, güçsüzleşir, çer çöp gibi olur. Ancak onun bu hâli bile maşuktan muhabbet görmez. Âşık, maşuk gözünde o kadar kıymetsizdir ki çöp bile göze giren bir nesneyken âşık göze girmeye layık olmaz.

3.1.1.1.2. Kaynağını hayvandan alan metaforlar

Bâbü'r Divanı'nda aşkla ilgili metaforlarda âşığa dair yapılan metaforların kaynak alanını aşağılama amacıyla hayvanlar oluşturmaktadır.

Âşık köpektir.

İtiñdür mên saçın zencîrini boynumğa muhkem kıl

Ki vâdî-yi firâkıñ içre korğar mên ki étkey mên (95-3) (Yücel, 1995, s. 174).

Köpeğinin, saçının zincirini boynuma tak, korkarım ki ayrılık vadisi içine düşeceğim.

Kaynak alan: it   **Hedef alan:** (âşık)

Alt metafor(lar): Saç zincirdir. Ayrılık vadidir.

Köpek, sahibine sadakatiyle bilinen bir hayvandır. Âşık da maşuğa aşkla bağlıdır, sadıktır. Buna rağmen sevgiliden ayrı kalmanın endişesini taşır. Ayrılmamak için bir köpeğin boynundaki zincir gibi sevgilinin onu saçlarıyla bağlamasını ister. Sevgilinin saçları âşığı ona bağlayan bir simgedir.

Kaynak alanın *köpek* hedef alanın *âşık* olduğu diğer bir beyit de şöyledir:

9 Aşığın bedeni ile eşleştirilen çöp, kıymetsiz bir nesnedir ve muhafaza edilmeye değmez, atılır. Kıymetsiz/kötü olan aşağıdadır, görüşüyle ilişkili olarak bu metafor *yönelim metaforu* olarak da değerlendirilebilir.

Ka yanğa barsaŋ itij mên özümnü yêtküreyin

Yetişmesem saŋa bakıp du'â kılıp hüreyin (97-1) (Yücel, 1995, s. 175).

Köpeğinin, hangi yöne gitsen ben de gelirim. Sana yetişemezsem bakarak dua edip havlayayım.

Köpeğin sahibinin peşinden gitmesi gibi âşık da her dem sevgilinin peşindedir. Ona yetişip kavuşamasa da uzaktan onu izler, onun için dua eder. Köpeğin sahibinin ardından ürümesi, âşığın maşuğu için dua etmesidir.

Can kuştur.

Uçku diktür can kuşu hicrânda bâbü'r âhıdın

Kêl biri ta'cîl ile cânım hevâ körsetmegey (92-6) (Yücel, 1995, s. 173).

Ayrılık (vakti) Bâbü'r'ün âhıyla can kuşu uçmuş gibidir. Gel bu tarafa acilen, canım heves etmeyecek.

Kaynak alan: kuş   **Hedef alan:** can

Alt metafor(lar): Ölüm, can kuşunun uçmasıdır.

Sevgilinin acılı seslenişi (yel), can kuşunu uçurur. Yani ızdıraba dayanamayan beden, can verir. Can kuşu bedeni terk eder.

3.1.1.1.3. Kaynağını soyut kavramlardan alan metaforlar

Bâbü'r Divanı'ndaki aşk metaforlarında kaynak alanını soyut kavramların oluşturduğu örnekler diğer başlıklara kıyasla daha fazladır:

Aşk deliliktir/rezilliktir.

Her nêçe kim tuttım özni pârşâhî tavrıda

Boldum âhır şöhre-i âfâk şeydâhî bile (82-2) (Yücel, 1995, s. 167).

Kendimi ne kadar sofuluk tavrında tuttuySAM da sonunda bütün dünyada çılgınlıkla tanındım.

Kaynak alan: şeydâ   **Hedef alan:** (âşık)

Alt metafor(lar): Âşık sofidur.

Sofu, Allah korkusuyla kendini dünyadan soyutlar ve cehennem ateşinden kaçınmak için ibadete yönelir. Âşık başlangıçta sofu gibi yaşasa da bir zaman sonra duyduğu aşk ve ayrılığın ızdırabıyla kendinden geçer, aklını kaybeder ve bununla nam salar. "Şeyda; çılgın, deli, aşk hastası (delice âşık) anlamında kullanılan Farsça bir sözcüktür. Şiddetli sevgiyle coşup kendisinden geçenler için de kullanılır" (Cebecioğlu, 2005: 321).

Ayrılgalı iy niğâr sêndin

Ayrıldı hüş u karar mêndin (126-8) (Yücel, 1995, s. 193).

Ey sevgili! Senden ayrılalı akıl ve karar -verme- benden ayrıldı.

Âşığın ayrılıktan duyduğu azap akli melekelerine zarar verir, onu sağlıklı düşünemez hâle getirir.

Gerçi 'âşık lâzımı 'âlemde rüsvâhık durur

'İşk ara bâbü'r gibi rüsvâ-yı 'âlem bolmasun (80-6) (Yücel, 1995, s. 166).

Gerçi âşıklığın gereği dünyada rezil, itibarsız olmaktır. (Kimse) aşk içindeki Bâbü'r gibi âlemin maskarası olmasın.

Kaynak alan: rüsvâ-yı 'âlem   **Hedef alan:** (âşık)

Alt metafor(lar): Âşık maskaradır.

Âşık aşktan aklını yitirir, meczup gibi davranır ve âlemin ayıpladığı, alay ettiği biri hâline gelir.

Bâbü'r-i bî-dilni 'ışka tilberetse ni 'aceb

Çünkü hergiz râst kilmes 'ışk dânalıg bile (82-5) (Yücel, 1995, s. 167).

Âşık Bâbü'r'ü aşkı delirtse şaşılır mı? Çünkü aşk asla ilimle denk gelmez.

Kaynak alan: tilbe   **Hedef alan:** (âşık), Bâbü'r

Beyitte akıl ve delilik karşıtlığı kullanılarak aşkın âşığın aklını yok edip delirttiği ifade edilir. Aşk söz konusuysa bu durumun tabii olduğu, şaşılmaması gerektiği söylenir.

Kaynak alanın "tilbe" hedef alanın âşık olduğu diğer beyitler şunlardır:

Yüz yamanlıg körüp andın tilbe bolduñ iy köñül

Yahşılıgını köz tutar sên ol perî-veştin yana (9-3) (Yücel, 1995: 123).

Ey gönül! Ondan yüz kötülük görüp deli oldun. Sen o peri gibi güzelden yine iyiliği umarsın.

Alt metafor(lar): Sevgili peridir.

Âşığın gönlü sevgilinin kötülüğünden deli olmuştur. Sevgili ise güzelliğiyle bir periyi andırmakta ancak yamanlıktan da geri durmamaktadır.

Tıymağıl dîvâne köñlümni ki rüsvâ bolma dîp

'Âşık olğay mu êdi ol tilbe rüsvâ bolmasa (16-4) (Yücel, 1995, s. 127).

Engel ol dîvâne gönlüme ki rezil olmasın. O çılgın, rezil olmasa âşık olacak mıydı?

Âşığın aşk ve ayrılık hisleriyle aklını yitirmesine engel olunmalıdır. Yoksa bu hâl onu halk içinde rezil edecektir.

'İşk ile dîvânelıgda bolmuşam şâhib-kemâl

'İşk ehli êmdi bâbü'rni dègey siz zû-fünün (46-7) (Yücel, 1995, s. 145).

Aşk ile dîvânelikte kemâl sahibi olmuşum. Aşk ehli Bâbü'r'ü şimdi bilgi sahibi diyeceksiniz.

Aşk ehli olan Bâbüir, aşk deliliğinde kemal sahibidir. Kemal sahibi olmak yalnızca akılla ilgili değildir. Delilikte tecrübe edinmiş olmak da kemale delildir. Beyitte divaneliğ-kemal karşıtlığı kullanılarak *aşk deliliktir* metaforu işlenmiştir.

Her sarı barsa bu dîvâne köñül 'ayb étme

Éyle dîvâne emes kim anı birkitkey mên (115-4) (Yücel, 1995, s. 186).

Bu dîvâne gönül hangi yöne gitse ayıplamayın. Öyle -bildiğiniz- dîvâne değil ki, onu sabit tutayım.

Aştan aklını yitirmiş âşık tıpkı bir deli gibi oradan oraya amaçsızca koşturur, dur durak bilmez. Ancak âşığın sıradan bir deliden farkı vardır, onu zaptetmek imkânsızdır.

Aşk savaştır.

Körsetür geh tîğ ü geh ok hâletimni bilmeyin

Nê belâlar köredür mên yâr-ı nâ-dân elgidin (7-2) (Yücel, 1995, s. 122).

Hâlimi bilmeden bazen okunu bazen kılıcını gösterir. Hâlimi bilmeyen sevgili elinden ne belâlar görmekteyim.

Kaynak alan: (savaş)

Hedef alan: (aşk)

Alt metafor(lar): Sevgili düşmandır, zalimdir.

Sevgili kılıç ve okuyla âşığa saldıran bir düşmandır. Ancak âşığın hâlini bilmediğinden bunu yapar.

Okun yürekimde câ kılıptur

Tartıp yana oknu kılma bî-cây (60-4) (Yücel, 1995, s. 154).

Okun -bakışın- yüreğimde yer edinmiştir. Okunu çekip yine yersiz yurtsuz bırakma!

Alt metafor(lar): Sevgilinin bakışları oktur.

Sevgilinin bakışları bir ok gibi âşığın gönlüne işler. Âşık aşka düşer ve bir meczup gibi yerini yurdunu terk eder ve diyar diyar gezmeye başlar. Beyitte *aşk savaştır* metaforu yanında *aşk deliliktir* metaforu da geçmektedir.

Ol perî 'ışkıda yok ölmekdin özge çâreî

Çün özi kâtil sözü mühlik közi hün-h'âr emiş (58-4) (Yücel, 1995, s. 153).

O perinin aşkından ölmekten başka çare yok. Çünkü kendi kâtil, sözü helâk edici, gözü kan dökücüyümüş.

Alt metafor(lar): Sevgili katildir. Sevgili peridir.

Sevgili zalim bir katildir. Âşığı aşk ateşiyle yakar, yok eder. Sözüyle, bakışıyla ona zulmeder.

Aşk bağlılıktır/esarettir.

Zülfün girihîğa bestedür mên

Közün heveside hastedür mên (126-13) (Yücel, 1995, s. 193).

Saçının düğümüne bağılım. Gözünün arzusunda hastayım.

Kaynak alan: (esir)   **Hedef alan:** (âşık)

Alt metafor(lar): Âşık hastadır. Aşk hastalığıdır.

Âşık, sevgiliye gönülden bağılıdır. Sevgilinin saçları ve gözleri bu bağılılığı ve hastalığı artırır.

Boynuma zencîr-i ğam yâ boğzuma tîğ-ı sitem

Her ne kelse 'ışk yohda turup mên tilmirüp (56-7) (Yücel, 1995, s. 152).

Ya boynuma keder zinciri veya boğazıma sitem kılıcı... Aşk yolunda ne gelse ümit ve özlemle bakarım.

Alt metafor(lar): Aşk yoldur. Keder zincirdir. Sitem kılıçtır.

Ayrılık, âşığı zincir ve kılıç zoruyla tutsak kılarak kedere boğan bir şeydir. Âşık sevgili karşısında çaresizdir, eli kolu bağılıdır. Tıpkı bir esir gibi boynuna zincir vurulmuş ve boğazına da kılıç dayanmıştır. Ölümle burun burunadır. *Ayrılık ölümdür* metaforu da beyitte geçmektedir.

3.1.1.2. Kişileştirme

Bâbü'r Divanı'nda bazı metafor ilişkileri cansız nesnelere insana özgü nitelikler yükleyerek aşk gibi soyut bir kavramın daha iyi anlaşılması üzerine kurulmuştur. Bu durum, sıradan bir kişileştirme sanatı değil, insana özgü vasıflar yoluyla önceden belirlenmiş şemaların bir anlam çözümlemesine aracılık etmesidir. Lakoff & Johnson (2015: 63), en belirgin ontolojik metaforların fiziksel nesneyi ayırıcı kişi olarak belirleyen metaforlar olduğunu ve insan dışı varlıklar aracılığıyla insanî motivasyonlara, özelliklere ve aktivitelere göre tecrübenin kavranabileceğini ifade ederler.

3.1.1.2.1. İnsandan insana aktarım¹⁰

Hüsnde artuk eger bolsa yüzi leylâdın

Mên dağı bar mên anıy 'ışkda yüz mecnûnça (34-4) (Yücel, 1995: 138).

Eğer güzellikte yüzü Leyla'dan daha güzel olsa ben de onun aşkıdan yüzlerce Mecnun gibi olurum.

Kaynak alan: Mecnûn, Leyla

Hedef alan: Âşık, maşuk

Sevgili Leyla'dan güzel olursa âşık da Mecnun olmaya hazırdır. Edebî eserlerde güzellik kavramı Leyla'da, âşıklık kavramı da Mecnun'da somutlaşmıştır.

Ķanı Őirîn bile leylâ ki sêndin nâz örgense

Ķanı ferhâd u mecnûn kim alarĶa 'ışk örgetsem (57-3) (Yücel, 1995, s. 152).

Hani Şirin ve Leyla, senden naz örgrenseler... Hani Ferhad ve Mecnun, onlara aşk örgretsem...

10 Bu tür yakınlaştırma ilişkisine dayalı metaforlarda kaynak alan belirgin bir özelliğı ile tanınan ve bu özelliğın temsilcisi kabul edilen bir şahsiyet olarak belirlenirken hedef alanda yer alan insan kaynak alanda yer alan şahsiyetin baskın özelliğini taşıyan bir şahsiyet olmakta ve iki şahıs arasında var olan ortak özellikler iki kavram arasında bir aktarma yapılarak anlam ilişkisinin kurulmasını sağlamaktadır (Koca Sarı, 2012: s. 180).

Kaynak alan: Şîrîn/ Leylâ, Ferhâd/Mecnûn **Hedef alan:** mâşuk, âşık

Âşık Ferhad ve Mecnun gibi aşklarıyla nam salmış kimseler gibi güçlü bir aşka sahiptir. Maşuk Şirin ve Leyla gibi nazlıdır. Sevgili, nazda Şirin ve Leyla'dan üstündür. Bâbüir de aşkta Ferhad ve Mecnun'dan üstündür. Bâbüir beyitte mensnevilerde aşkı temsil eden karakterleri kendisiyle ve sevgilisiyle karşılaştırarak insandan insana aktarım yapmıştır.

Özni köñül 'ıyş ile tutmak kerek

Bizni unutkannı unutmak kerek (79-1) (Yücel, 1995, s. 165).

Kendi gönlünü zevk ve sefâ ile tutmak gerek. Bizi unutanı unutmak gerek.

Kaynak alan: biz **Hedef alan:** ben

Bâbüir bu beyitte aşka dair diğer görüşlerine karşıt bir söylem kullanır. İnsanın önce kendi gönlünü düşünmesi ve itibar görmediği kimselerden uzak durması gerektiğini ifade eder. Bunu yaparken tüm âşıklar adına konuşur, kendisini de o topluluğa dahil ederek "biz" zamirini kullanır.

3.1.1.2.2. İnsandan soyut varlıklara aktarım

Eserde insandan soyut varlıklara aktarım yapılarak kurulan metafor örneği şu şekildedir:

Ölüm dosttur.

'Âşık olğaç kördüm ölümni özümge iy refik

Özge köñlümniñ bu 'âlemde hirâsı kaldı mu (49-4) (Yücel, 1995: 147).

Âşık olunca ölümü kendime en iyi dost olarak gördüm. Bu âlemde gönlümün başka korkusu kaldı mı?

Kaynak alan: refik **Hedef alan:** ölüm

Alt metafor(lar): Ölüm insandır. Ölüm âşğın en yakın dostudur.

3.1.1.3. Kapsayıcı metaforlar

"Kapsayıcı metaforlar, kapsama özelliği taşımayan bir varlığın kapsayıcı bir varlık ve bu varlığa ait özelliklerle yapılandırılması sonucu oluşmaktadır" (Koca Sarı, 2012, s. 36). Yer-alan metaforları, görünebilir alan metaforları ve olaylar, hareketler, faaliyetler, durumlarla ilgili metaforlar bu bağlamda değerlendirilir:

3.1.1.3.1. Yer-Alan metaforları

Kişinin sahip olduğu içeri-dışarı yönelimini bir nesneye yansıtıp taşıyıcı hâle getirdiği metaforlardır (Lakoff & Johnson, 2015, s. 59). Bu durumda insan kendi içeri-dışarı yönelimini aslında herhangi bir sınırı olmayan bir nesneye veya alana aktardığında onu kısıtlamakta ve somutlaştırmaktadır. Onu belirli bir "yer" hâline getirmektedir.

Aşk yoldur.

Köksüm içre teh-be-teh kıanı bağıır kılmay hayâl

Kim ol aynın 'ışkı yolda teh êtken girdedür (83-3) (Yücel, 1995, s. 167).

Göğsümün içinde kat kat kanlı bağırımı hayâl etmeyin. Ki o aynın aşkı yolunda katedilen derin çukurlardır.

Kaynak alan: yol

Hedef alan: 'ışk

Alt metafor(lar): Sevgili aydır.

Aşk yolculuktur. Sevgili aydır. Aynın yüzeyi çukurludur. Âşığın sevgiliye kavuşmak için o engelleri aşması gerekir.

'Işk ister bolsa mecnûn êylegey pey-revlüğim

Yolnı nê bilgey kişi tâ reh-nümâ körsetmegey (92-5) (Yücel, 1995, s. 173).

Mecnun aşk isterse ardım sıra gelecek (benim yolumdan gidecek). Kılavuz yolu göstermedikçe insan onu nasıl bilecek?

Kaynak alan: yol

Hedef alan: 'ışk

Alt metafor(lar): Âşık kılavuzdur.

Aşk yoldur, yolculuktur. Âşık (Bâbü'r), aşk yolunu Mecnun'dan bile daha iyi bilir zira aşkta onunla yarışır niteliktedir.

Dêgil dil-dârlık mundağ bolur mu

Tarîk-i yârlık mundağ bolur mu (125-4) (Yücel, 1995, s. 191).

Sevgililik böyle olur mu, söyle? Yoldaşlık böyle olur mu?

Kaynak alan: tarîk-i yârlık

Hedef alan: 'ışk

Alt metafor(lar): Âşık ile maşuk yoldaştır.

Aşk yolculuktur. Âşık ile maşuk bu yolu birlikte yürüten yoldaşlardır. Ancak sevgili bu yolda yürümeye nazlanır ve çoğu zaman âşığa zulmeder, onu yarı yolda bırakır. Beyitte bu durumdan yakınma söz konusudur.

'Işk râh u resmini unutka mên

Zühhd tavr u şîvesini tutka mên (128-15) (Yücel, 1995, s. 200).

Aşk yolunu ve izini unutacağım. Zühhd tavrını ve usulünü tutacağım.

Kaynak alan: râh

Hedef alan: 'ışk

Aşk yoldur. Bâbü'r aşk yolunu takip etmeyi bırakıp zühhd kurallarını uygulamaya karar vermiştir.

Ger sênîñ vaşlıñ nüvîdi bolmasa

Vaşlıya yétmek ümîdi bolmasa (128-31) (Yücel, 1995, s. 201).

Senin kavuşmanın müjdesi olmasa eğer, kavuşmana ulaşmak ümidi olmasa.

Kaynak alan: (yol)

Hedef alan: vasl

Âşığın tek ümidi vuslattır. Vuslat bir yoldur ve âşık o yolu geçip vuslata erişmek ister.

Gurbet kapsayıcı mekândır.

Yâr eti kaçırma ger bâbüir dese hâlin saña

Neyleyin bu ğurbet içre sêndin özge yok kişim (89-5) (Yücel, 1995, s. 171).

(Ey) Sevgilinin köpeği, eğer Bâbüir sana hâlini anlatırsa bağırma. Bu gurbet içinde senden başka kimsem yok, neleyeyim?

Alt metafor(lar): Aşk yolculuktur.

Âşığın yolu aşk uğrunda gurbete düşer. Döner dolaşır, sevgilinin eşiğine yüz sürer. Sevgiliye sadakatle bağlı olan âşığın tek dertleşeceği sevgilinin kendi gibi sadık olan köpeğidir.

Sabır ve tahammül evdir.

Közüm yaşı ki yimrüldi şekib ü şabr öyi andın

Ziyânlar saña iy bâbüir bu yanlıĝ bilmedim sūdın (81-5) (Yücel, 1995, s. 166).

Gözümün yaşı ki tahammül ve sabır evi ondan harap oldu. Ey Bâbüir! Zararlar sana, bunun gibi kötülüğü bilmedim.

Kaynak alan: öy

Hedef alan: şekib ü şabr

Tahammül ve sabır evdir. Âşığın çektiği ızdırapla aktığı gözyaşları sabrını ve tahammülünü zorlamaktadır. Gözyaşları sel olup bu evi harap etmektedir. Âşığın bu kötülük karşısında dayanacak gücü kalmamıştır.

3.1.1.3.2. Görünebilir alan metaforları

İnsanın görüş alanı ile ilgili metaforlar görünebilir alan metaforlarıdır. Sınırları belli fiziksel bir mekânın bir taşıyıcı olduğu ve görüş alanının bu sınırları belli fiziksel mekânla ilişkili olduğu dikkate alındığında metaforik görüş alanları taşıyıcıdır çıkarımına ulaşılır” (Lakoff & Johnson, 2015, s. 60). “Görünebilir alan metaforları; yer-alan metaforlarının aksine coğrafi olarak belirli bir sınırı olmayan, sınırları gözün algılayışı ile tespit edilen metaforlardır” (Koca Sarı, 2012, s. 38). Bâbüir Divanı'nda geçen görünebilir alan metaforları şu beyitlerde tespit edilmiştir:

Göz evdir/yerdür.

Yana köz öyide me'vâ kılıp sên

Könül kâşâneside câ kılıp sên (17-1) (Yücel, 1995, s. 127).

Yeniden göz evinde yurt edinmişsin. Gönül köşkünde mevki edinmişsin.

Kaynak alan: öy**Hedef alan:** Köz**Alt metafor(lar):** Gönül köşktür.

Âşığın gönlü maşuk için yurt edinilecek bir köşktür. Sevgili bu köşkün içinde yer edinirse âşığın görüş alanında olacaktır.

Ger közüñdin tüştüm erse kördüm anı bâdedin

Boldı takşîr emdi sên ötker mên-i üftâdedin (470-1) (Yücel, 1995, s. 295).

Gözünden düşünce bunu şaraptan bildim. Kusur işledim, sen ben gibi çaresizi affet.

Kaynak alan: (yer)**Hedef alan:** Köz

Sevgilinin gözünden düşmek âşık için acı verici bir şeydir. Kusuruna sebep şarabı görse de çaresizce affedilmeyi umar. Beyitte göz, bir yer gibi düşünülmüş, gözden düşmek deyimi âşığın saygınlığını yitirmesi anlamında kullanılmıştır.

3.1.1.3.3. Olaylar, hareketler, faaliyetler ve durumlarla ilgili metaforlar

Aşk hedef alanının olay, devinim, faaliyet ve durumların kaynak alanı olarak eşlendiği ontolojik metafor türüdür. Divan'da bu bağlamda geçen metafor örnekleri şunlardır:

Aşk hastalıktır.

Kêlmes oħşar zahmetiñ işlâhka bâbü'r meger

Her devâ kim kıldılar bolduñ taķı bîmârrak (32-6) (Yücel, 1995, s. 137).

Bâbü'r'ün derdini iyileştirmeye benzemez. Oysa bulunan her deva daha da hasta etti.

Kaynak alan: hastalık**Hedef alan:** (aşk)**Alt metafor(lar):** Âşık hastadır.

Aşk zahmetli bir hastalıktır. Deva diye umulan şey âşığı daha da hasta eder.

Yarar bu haste köñül derdiğa oķı yarası

Meger ki her yarası yârın devâyfidür (11-3) (Yücel, 1995, s. 124).

Sevgilinin (açtığı) her yara devâyken bu hasta gönlün derdine ok yarası (bile) faydalıdır.

Kaynak alan: haste**Hedef alan:** köñül**Alt metafor(lar):** Sevgilinin bakışları oktur.

Âşığı hasta eden, yaralayan sevgilinin oka benzeyen bakışlarıdır. Her ne kadar ok, bedeni yaralasa da sırf maşuktan geldi diye âşığın gönlüne bu bile şifadır.

Közleriñ hicride bîmâr mên ü baķmay sên

Mên-i aķnıķka meger baķķalı perhîz ête sên (88-4) (Yücel, 1995, s. 170).

Gözlerinin ayrılığında ben hastayım ve sen bakmıyorsun. Benim gibi hastaya bakmaktan kaçınıyorsun.

Kaynak alan: bîmâr, ağırık **Hedef alan:** (âşık)

Alt metafor(lar): Âşık hastadır. Maşuk hekimdir.

Âşık, sevgilinin yokluğundan hasta düşmüştür. Ancak sevgili âşığın hastalığına bakmaktan, tedavi etmekten kaçınır, ona derman göstermez.

Başıdan evrülür ârmâni birle öldüm iy bâbü'r

Mêniñ na'şımın bârî ol perî kûyidin aylandur (50-5) (Yücel, 1995, s. 148).

Ey Bâbü'r! Baştan çevrilen hasret ile öldüm. Ey Allah'ım! Benim cenazemi o peri köyünde dolaştır.

Kaynak alan: (öldürücü bir illet)

Hedef alan: arman

Alt metafor(lar): Sevgili peridir.

Hasret, başı saran öldürücü bir illettir. Ayrılık hastalığının sonu ölümdür. Sağken sevgiliye kavuşamayan maşuk öldüğünde sevgilinin toprağına yüz sürmek ister. Bu onun son isteğidir. Beyitlerde *ayrılık ölümdür* metaforu da geçmektedir.

3.1.2. Yapısal metaforlar

Yapı metaforları; bir kavramın metaforik olarak başka bir kavrama göre yapıya kavuştuğı durumları kapsar (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 40, 54). Yapısal metaforlarda temel ilke, kavramsal eşleşmenin bir kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı ortak bir fikir edindirmesidir. Yapı metaforları bir iç sistematik ile çalışır. Aslında temelde tüm metaforlar yapısal özellik taşır. Lakoff ve Johnson (2015: 97-102), "Emek bir kaynaktır, zaman bir kaynaktır" gibi metaforların maddi kaynaklar ile birlikte kültürel tecrübeye temellendiğini belirtirler. Hedef alanı temsil eden *zaman ve emek* kavramları daha önceden tecrübe edilmiş olan "kaynak" kavramından hareketle yeniden yapılandırılmıştır.

Bâbü'r'ün gazellerinde aşkın *bahçe* ve *ülke* kavramlarıyla yapısal olarak eşlenerek oluşturulduğı metaforlara ilişkin örnekler şöyle incelenebilir:

Aşk bahçedir.

Aşk bahçedir metaforu klasik Türk edebiyatında sıkça işlenen bir metafordur. Bahçe yemyeşil ağaçları, rengârenk çiçekleri, şırıldayan nehirleri, ılık esintisi, şakiyan bülbülleriyle bir temaşa mahalli, hususiyile mahbuplarla beraber bir ayş ve işret mekânıdır. Tasavvufta ise bahçe ister genel olsun ister özel olsun fetih makamını temsil eder. Renkleri, kokuları, sesleri ve dokusu ile cennete benzer (Uludağ, 2005, s. 79).

Bâbü'r'ün gazellerinde *Aşk bahçedir* metaforunun işlendiğı beyitler şu şekildedir:

İşk bâğınuy nihâli ğam beri ħırmân êmiş

Kılmağay êrdim bu gül-şenni temâşâ kâşki (75-2) (Yücel, 1995).

Aşk bahçesinin fidanı keder üstüne ümitsizlikmiş. Keşke bu gül bahçesini temaşa yeri yapmasaydım.

Kaynak alan: bağ, gül-şen**Hedef alan:** 'ışk**Alt metafor(lar):** Âşık, aşk bahçesinin müdavimidir. Keder ve ümitsizlik fidandır.

Aşk bir bahçedir. Âşık, aşk bahçesinde keder ve ümitsizlik fidanlarıyla hemhâl hâdedir. Âşık sevgisine karşılık göremedikçe kederlenir ve ümitsizliğe düşer. Beyitte bu kavramlar fidan olarak somutlaştırılmıştır. Fidan zamanla gelişir ve büyür. Âşığın da kederi ve ümitsizliği zamanla artar.

Sên gül kibi tâ ğam-zede sên hüsünüye mağrūr

Bülbül kibi mên ğam-zede mên hüsünüye hayrân (93-2) (Yücel, 1995, s. 173).

Sen gül gibi gamlı ve güzelliğinle gururlusun. Ben bülbül gibi gamlı ve güzelliğine hayranım.

Kaynak alan: (bahçe)**Hedef alan:** (aşk)**Alt metafor(lar):** Sevgili güldür, âşık bülbüldür.

Klasik Türk şiirinde sıkça geçen gül-bülbül mazmunu *Aşk bahçedir* metaforu içinde değerlendirilebilir. Sevgili kokusuyla ve güzelliğiyle gülle eşleştirilir. Âşık ise acılı ünleyişi ve gülün etrafında dönmesiyle bülbülle eşleştirilir.

Aşk bahçedir metaforuyla ilgili olarak sevgili ve âşıkla ilgili metaforlar şöyledir:**Sevgilin yüzü güldür, saçı sümbüldür, boyu servidir.**

Bahār u bāĝ seyrin nē kılay kim dil-sitānımnıñ

Yüzi gül zülfı sünbül kāmēti serv-i ħurāmāndur (50-3) (Yücel, 1995, s. 148).

Bahar ve bağ seyrini ne yapayım ki? Güzelimin yüzü gül, saçı sümbül, boyu servi ağacıdır.

Nazlı sevgili, dikenli güldür.

Vişālin kim tiler sên nāzım hoş tartkıl bābü'r

Ki 'ālem bāĝıda tapmağ gül-i bî-ħār müşkildür (51-5) (Yücel, 1995, s. 148).

Bâbü'r kavuşmasını dilersen nazımı hoşça çek -hoş bir şekilde katlan.- Ki âlem bağında dikensiz gül bulmak zordur.

Sevgilin boyu gül dalıdır, dudağı goncadır, yanakları güldür.

Ķadi şāĥ-ı gül dik nigārım kanı

Lebi ğonçe dik gül-izārım kanı (53-1) (Yücel, 1995, s. 149).

Boyu gül dalı gibi olan sevgilim nerede? Dudağı gonca gibi olan gül yanaklım nerede?

Sevgili güldür, ayrılık dikendir.

Sēdin ayrıldım ēse boldı nasībim ħār-ı ğam

Sēdin iy gül emdi bābü'r bir zamān ayrıлмаğay (63-5) (Yücel, 1995, s. 156).

Senden ayrıldığımda nasibim keder dikenini oldu. Ey gül, Bâbü'r şimdi senden hiçbir zaman ayrılmayacak!

Sevgili yaban gülüdür, boyu şimşir ağacıdır.

İy yüzi nesrîn kâmeti şimşād

Néçe alur s n c nıma b -d d (77-1) (Yücel, 1995, s. 164).

Ey yüzü yaban g l , boyu şimşir ağacı! Canıma nasıl zulüm edersin?

Sevgilinin yanağı laledir.

az n yafraqı yanlı g l yüzünü hicride sarardım

K r p rahm  yleil iy l le-ru bu ihre-i zerdim (29-1) (Yücel, 1995, s. 135).

Gül yüzünün ayrılığında hazan yaprağı gibi sarardım. Ey lale yanaklı! Bu solgun yüzümü görüp merhamet eyle!

Sevgilinin yanağı güldür, boyu servidir. Ayrılığın kanlı gözyaşları laledir.

Serv dik addi fir kda fi nımdur bülend

G l gibi ruhs rı hicride yaşımdur l le-gün (46-6) (Yücel, 1995, s. 145).

Servi gibi boyu ayrılıkta yüce inleyişimdir. G l gibi yanağı ayrılıkta lale renkli g zyaşımdır.

Eserde aşk kavramıyla eşlenerek yapısal metafor kuran bir diğer örnek ülke kavramıdır:

Aşk ülkedir.

atılma 'ışk  li h lin   bilmes s n maa iy şeyh

N  bilgey s n ki hergiz bu cem 'ata atılmay s n (84-4) (Yücel, 1995, s. 168).

Ey şeyh! Aralarına katılmadığın iin aşk ülkesinin h lini bilmiyorsun. Asla bu topluluğa katılmıyorsun, ne bileceksin ki?

Kaynak alan:  l

Hedef alan: 'ışk

Aşk ülkedir.  şıklar cemaattir. Şeyh/zahid aşkla değil ibadetlerle meşguldür. Bu nedenle  şıkları anlayamaz.

Şükr b b rni bilür m n değen  rmiş ol ay

L -cerem bendelerin ş hları bilse kürek (8-5) (Yücel, 1995, s. 122).

Şükür ki o ay, B b r'  tanırım, dermiş. Şüphesiz, şahların kölelerini bilmeleri gerek.

Kaynak alan: k le/ B b r, şah

Hedef alan:  şık /sevgili

Alt metafor(lar):  şık köledir. Sevgili şahtır.

 şık, maşuğun kölesidir. O ne derse onu yapmakla yükümlüdür. şahlar kölelerini bilir, tanır. K le olmak bile sevgilinin dikkatini ekmiş olmaktan ötürü  şık iin kıymetlidir.

Cefâ ve cevr eger kılsa bâbü'râ nêteyin

Nê ihtiyâr maña her nê kılsa sultândur (23-7) (Yücel, 1995: 131).

Bâbü'r, eğer cefâ ve sıkıntı verirse ne yapayım? Seçimim yok, bana her ne yaparsa yapsın sultandır.

Kaynak alan: sultan **Hedef alan:** (sevgili)

Alt metafor(lar): Âşık köledir. Sevgili sultandır.

Sevgilinin hükümlerine âşğın itiraz etme hakkı yoktur zira aşkta en üst mevkide sevgili vardır. Aşk ülkesini o yönetir. Kimi zaman zulmetse de kölelerin kabullenmekten başka çareleri yoktur.

Yârğa kıldur mên degeç bâbü'rni rüsvâ eyledi

Têpri mên dik bendesini kılmasun rüsvâ yana (18-5) (Yücel, 1995, s. 128).

Sevgiliye kulum ben diye Bâbü'r'ü rezil etti. Tanrı benim gibi kulunu yeniden rezil etmesin.

Kaynak alan: kul, bende **Hedef alan:** âşık, Bâbü'r

Âşık köledir. Sevgili olan sultan, kölesini halk içinde rezil etmekten geri durmaz.

Sên hüsn serîri pâdişâhi

Mên ışk fakîri dâd-ğ̃âhi (126-6) (Yücel, 1995, s. 193).

Sen güzellik tahtının padişahı, ben adalet isteyen aşk fakiri.

Kaynak alan: hüsn serîri pâdişâhi **Hedef alan:** (sevgili)

Sevgilinin güzelliği bir tahttır ve şah olan sevgili ona oturup âşıklarına hükmeder. Âşğın tek isteği şahın/sevgilinin adil davranmasıdır.

Ger sözüñ çındur yana bilmek kerek

Yârdın bir haç alıp kelmek kerek (128-22) (Yücel, 1995, s. 201).

Sözün doğruysa da yine bilmek gerekir. Sevgiliden bir ferman alıp gelmek gerek.

Kaynak alan: (şah) **Hedef alan:** (sevgili)

Aşk ülkedir, sevgili o ülkenin şahıdır. Fermanı âşıkları bağlayıcı niteliktedir.

Ger mên öltürgülük mên öltürgil

Yok êse sürgülük êsem sürgil (129-6) (Yücel, 1995, s. 202).

Eğer öldürülmem gerekirse beni öldür. Yok sürülmem gerekirse sür!

Kaynak alan: (şah) **Hedef alan:** (sevgili)

Şah, halkından kabahati olan kimseleri gerektiğinde cezalandırır. Âşık da kabahati varsa sevgiliden onu öldürmesini yahut sürmesini ister.

Hükümün olmak barı elge cārî

Sözün olmak barı yerde kārî (132-21) (Yücel, 1995, s. 212).

Emrin bütün ülkeye hükümdür, sözün bütün yerde etkilidir.

Kaynak alan: (şah) **Hedef alan:** (sevgili)

Aşk ülkesinin şahı olan sevgilinin emri tüm ülkede geçerlidir. Âşık da bu emre itaat etmekle yükümlü olan bir kuldür.

Gönül/Aşk kapsayıcı bir maddedir.¹¹

Koyma meşakkat ara bâbür köñül

Özni ferâjat bile tutmak kerek (79-5) (Yücel, 1995, s. 165).

Bâbür, gönlünün içine sıkıntı, zahmet koyma. Kendini huzurla tutmak gerek.

Kaynak alan: (kap) **Hedef alan:** köñül

Gönül kapsayıcı bir maddedir. İnsan onu içine sıkıntı ve zahmet koymamalıdır.

Kaynak alanın *kap*, hedef alanın *gönül/aşk* olduğu diğer beyitler şunlardır:

Dostlar köñlümdekiñ kabrim taşığa yazğa siz

Tâ ki bir dik bolğay ol ay 'ışkda içim taşım (89-4) (Yücel, 1995, s. 171).

Dostlar gönlümdeki kabrin taşına yazasınız. Tâ ki o ay aşkında içim dışım bir gibi olacak.

Gönül kapsayıcı bir maddedir, içinde kabir vardır. Ay yüzlü sevgilinin aşkı yüzünden âşığın içindeki ölü ruh dışına da sirayet edecektir.

Bir keçe hâtırım müşevveş edi

Közde su köñlüm içre âteş edi (129-1) (Yücel, 1995, s. 202).

Bir gece gönlüm karışık idi; gözde su, gönlümün içinde ateşti.

Gönül kapsayıcı bir maddedir, içinde ateş vardır. Âşığın gözyaşı gönlündeki ateşi söndürmeye yetmeyecektir.

'İşk içre yaşurğın yürekim kanını veh kim

Bu seyl-i sirişkim barı 'âlemğa yayadur (86-5) (Yücel, 1995, s. 169).

Yazık ki aşk içinde saklanan yüreğimin kanını bu gözyaşının seli tüm âleme yayıyor.

Aşk kapsayıcı bir maddedir. Yürek bu kabın içinde saklanır. Nasıl ki kalp kan pompalarsa beyte göre yürek de aşk pompalayarak gözyaşı aracılığıyla bunu âleme dağıtır. Burada *aşk kandır* metaforu da geçer. Yüreğin pompaladığı aşkın ızdırabı sel gibi çok ve yıkıcıdır.

¹¹ Kap metaforu, yapısal metaforlar içerisinde değerlendirilmiştir (Akyüz, 2023: 115).

Bâbü'r'ün kitapları kapsayıcı bir maddedir.

Yüz şafhasıda hatlar yaşdın ki her taraf bar

'İşkân'da bâbü'r éyler bu nev' yüz risâle (30-5) (Yücel, 1995, s. 136).

Yüz sayfasının her tarafında gözyaşından yazılar var. Bâbü'r aşkıdan bu tür yüzlerce kitap yazar.

Beyte göre Bâbü'r'ün gazellerinde aşk ve aşk ızdırabından dökülen gözyaşları vardır. Burada Bâbü'r'ün kitapları bir kap gibi aşkı ve gözyaşlarını içinde tutar. Bâbü'r'ün aşkı o kadar büyüktür ki bu aşkı anlatmak için sayfalarca kitap yazabilir.

3.1.3. Yönelim metaforları

Yönelim metaforları, bir kavramı diğerine göre yapıya kavuşturmayan ancak kavramlar sistemini diğer kavram sistemine göre organize eden bir metafor türüdür (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 40, 54). Yönelim metaforlarının kaynak alanını genellikle uzam belirten içeri-dışarı, aşağı-yukarı, ön-arka, alt-üst, merkez-çevre, derin-sığ gibi kavramlar oluşturur. *Mutlu olan yukarıdadır, üzgün olan aşağıdadır; iyi olan yukarıdadır, kötü olan aşağıdadır* genellemeleri pek çok deyim ve atasözündeki oluşum düşüncesinin yönelimini oluşturur. *Derde düşmek, acze düşmek, dile düşmek, dara düşmek, ayağa düşmek, çaptan düşmek vb.* deyimleri aşağıda olan kötüdür düşüncesine dayanarak olumsuz anlamlar içerirken; başı göğe ermek, havalara uçmak, ayakları yerden kesilmek deyimleri yukarıda olan iyidir düşüncesiyle olumlu anlamlar taşır.

Bâbü'r'ün gazellerinde yönelim metaforları içeren beyitler şunlardır:

Ayağın öpsem yétişkey 'arş-ı sâkîğa başım

Dest bergey devletim ger tutsa élgim meh-veşim (89-1) (Yücel, 1995, s. 171).

Ayağımı öpsem -bile- başım sâkinin göğüne ulaşmayacak. Ay gibi güzel sevgilim eğer elimi tutsa mutluluğum el verecek.

Şarap (ayağ) sunan sâki, aşk şerbetiyle âşığı sarhoş eden sevgilidir. Kadehi yudumlamak, sevgiliyi öpmek gibidir. "Ayak öpmek" deyimini aynı zamanda sevgilinin ayaklarına kapanmak ve ondan aşk dilenmeyi temsil eder. Sevgili, âşıktan üst konumdadır, göktedir. Âşık ise yerededir. Sevgili, elini uzatıp âşığı yerden kaldırırsa âşık mutlu olacaktır.

Koymağumdur étekiñ kitsem éligdîn her nêçe

Barmağumdur âstânuydın eger barsa başım (89-2) (Yücel, 1995, s. 171).

Her ne kadar memleketten gitsem de eteğini -peşini- bırakmayacağım. Eğer başım gitse de eşliğinden ayrılmayacağım.

Âşık, sevgilinin yoluna baş koymuştur, bu uğurda başı gitse de sevgilinin peşini bırakmayacaktır. Âşığın yönü sevgilinin bulunduğu yerdir. Bu yer sevgilinin eşliğidir. Eşik aşağıdadır ve âşık sevgilinin ayaklarının değdiği yere baş koymuştur.

Barğay érdim baş ile küyige nêyley bâbü'râ

Her kaçan barsam eşikige kélür 'ârı anuy (106-5) (Yücel, 1995, s. 180).

Ey Bâbüir! Neyleyeyim? Düşüncelerim ile köyüne varacaktım. Her zaman onun kapısına varmak istesem onun mahcubiyeti -aklıma- gelir.

Beyitte aşk yoldur metaforu da geçmektedir. Âşık aşk yolundan geçerek sevgilinin eşğine varır. Eşik aşığıdır, âşığı temsil eder. Sevgili ise varılacak yerdir, yukarıdır.

Baş kötermen bâdedin çün yâr ayağı ortada

Koyman elğimdin ayak çün cilve-ger sâki durur (87-2) (Yücel, 1995, s. 169).

Şaraptan baş kaldırmayın çünkü sevgili kadehi ortadadır. Elimi kadehsiz bırakmayın çünkü sâki cilvelidir.

Beyitte *aşk şaraptır* metaforu geçmektedir. Sevgili aşk şarabını bırakmaz istemez çünkü şarabı sunan sevgilinin cilvesi aklını çeler. Aşkla o kadar meşguldür ki başını kaldırmak istemez. Sevgili yukarıdadır, âşık aşağıdadır metaforu geçmektedir. *Baş kaldırmak* deyimini *isyan etmek* anlamında da değerlendirilebilir. Âşık aşkıdan memnundur, bir şikâyeti yoktur.

4.Sonuç

Manzum eserler; nesirlere oranla daha fazla imgeler ve örtük anlamlarla örülü anlatım üslubu taşır. Bu durum anlamı çözebilmek üzere mevcut şemalardan, haritalardan yararlanarak anlatımı kapalı ve girift kavramların daha kolay çözümlenmesini ve algılanmasını sağlayan metaforların kullanımını gerekli kılar. Bu çalışmada, Çağatay Türkçesi Dönemi şairlerinden Bâbüir Şah'ın Divanı'nda geçen aşk metaforları incelenmiştir. Aşk, şair ve yazarların edebiyat tarihi boyunca işlediği soyut, karmaşık yapıda ve imgelerle, söz sanatlarıyla tarifi yapılagelmiş bir kavramdır. Dolayısıyla metafor ilişkisi kurulmaya elverişli bir niteliktedir. Çalışmada Bâbüir Divanı'nda geçen manzum metinler Lakoff ve Johnson'un *Çağdaş Metafor Teorisi* çerçevesinde ele alınarak aşk kavramıyla ilgili metaforlar *ontolojik metaforlar*, *yapısal metaforlar* ve *yönelim metaforları* olarak tasnif edilmiş ve *hedef alan- kaynak alan* belirlenerek açıklanmıştır. Bâbüir Divanı'nda geçen aşk metaforları şu şekildedir:

Tablo 1: Bâbüir Divanı'nda aşk ve ilgili kavramlara dair metaforlar

Bâbüir Divanı'nda aşk metaforları	
Ontolojik metaforlar	Kaynağını cansız varlıklardan alan metaforlar
	Aşk → ateştir, şaraptır.
	Ayrılık → ateştir, şaraptır.
	Vuslat → şaraptır.
	Gözyaşı → şaraptır.
	Sevgili → güneştir, mumdur.
	Sevgilinin sözü → tath sudur, âb-ı hayattır, şerbettir.
	Âşığın bedeni → çöptür.
	Gönül → somut bir varlıktır.
	Keder → nehirdir, rüzgârdır.
	Hayat → metadır.
	Kaynağını hayvanlardan alan metaforlar
	Âşık → köpektir.
	Can → kuştur.

Yönelim metaforları	Yapısal metaforlar	Taşıyıcı-kapsayıcı metaforlar	Kişileştirme	Kaynağını soyut kavramlardan alan metaforlar Aşk → deliliktir/rezilliktir, savaştır, bağlılıktır/esarettir.
				İnsandan insana aktarım Âşık → Şîrîn, Leylâ Sevgili → Mecnûn, Ferhâd ben → biz İnsandan soyut varlıklara aktarım Ölüm → dosttur.
				Yer-alan metaforları Aşk → yoldur. Gurbet → kapsayıcı mekândır. Sabır ve tahammül → evdir. Görünebilir alan metaforları Göz → evdir/yerdir.
				Olaylar, Hareketler, Faaliyetler ve Durumlarla İlgili Metaforlar Aşk → hastalıktır. Aşk → bahçedir. Sevgili → güldür, dikenli güldür, yaban gülüdür, Sevgilinin saçı → sümbüldür, Sevgilinin boyu → gül dalıdır, şimşir ağacıdır, servidir. Sevgilinin yanağı → laledir, güldür. Sevgilinin dudağı → goncadır. Âşığın benzi → hazan yaprağıdır. Âşığın gönlü → güldür. Ayrılık → dikendir. Ayrılığın kanlı gözyaşları → laledir.
				Aşk → ilkedir. Âşıklar → cemaattir. Âşık → köledir. Sevgili → şahtır, sultandır.
				Kap Metaforu Gönül → kapsayıcı bir maddedir. Aşk → kapsayıcı bir maddedir. Bâbü'r'ün kitapları → kapsayıcı bir maddedir.
				Dünya → alçaktır, aşağıdadır. Sevgilinin gönlü → kutsaldır, yukarıdadır. Aşığın yeri → sevgilinin eşiğidir, aşağıdır.

Çalışma neticesinde Divan'da geçen metaforların aşk kavram alanıyla ilişkili ayrılık, gurbet, vuslat, gözyaşı, sevgili (sevgilinin boyu, saçı, yüzü, yanağı, dudağı, sözü, gönlü vb.), âşık, gönül, keder, hayat, can, ölüm, dünya hedef alanlarını işaret ettiği tespit edilmiştir.

Bâbü'r Divanı'nda kaynak alanı cansız varlıklar olan metaforlarda ateş, şarap, güneş, mum metaforları çokça kullanılmıştır. Kaynak alanı hayvan olan metaforlarda Âşık Köpektir metaforu dikkat çeker. Köpeğin sadakati simgelemesi ve sevgilinin eşiğine yüz sürmesi âşığın durumuyla benzerlik teşkil eder. Ayrıca beyitlerde can-kuş eşlenikliği de kaynak alanı hayvan olan metaforlara örnektir.

Kaynak alanı bitki olan metafor örneği eserde tespit edilememiştir.

Kaynağını soyut kavramlardan alan metaforlarda bu kavramlar çoğunlukla olumsuz duygu değeri taşıyan sözcüklerden seçilmiştir. Beyitlerde aşk ve ilişkili kavramlar; delilik/rezillik, savaş, esaret kavramlarıyla eşlenmiştir.

Beyitlerde metafor oluşturmada insana özgü niteliklerin nesne/varlık ve diğer insanlara aktarımı yoluyla da metafor ilgisi kurulduğu tespit edilmiştir. Özellikle aşk konulu mesnevilerin ana kahramanları Leyla ve Şirin sevgili ile; Ferhad ve Mecnûn âşık ile eşlenerek insandan insana aktarım yoluyla metafor ilgisi kurulmuştur.

Çalışmada *taşıyıcı-kapsayıcı metaforların* (yer-alan, görünebilir alan; olay, hareket, faaliyet ve durumlarla ilgili metaforlar) *yol, ev* ve *yer* kaynak alanlarıyla eşlenerek oluşturulduğu görülmüştür.

Bütün metafor ilgileri yapısal nitelik taşısa da mevcut çalışmalardaki örneklerden hareketle *bahçe* ve *ülke* kavramlarının beyitlerdeki metafor örneklerinde aşkla ilgili ortak nitelikler taşıması nedeniyle *Aşk Bahçedir* ve *Aşk Ülkedir* metaforları yapısal metafor olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca nesnelere bir kap gibi tasavvur edilerek diğer nesnelere içine alması mevcut çalışmalardan hareketle yapısal metafor olarak kabul edilmiştir.

Beyitlerde yönelim metaforları tespit edilirken kavramların *aşağı-yukarı* şeklinde eşlendiği görülmüştür. Âşıkla ilgili metaforlar, genellikle olumsuz içerik barındırırlar ve her ne kadar varlık ve nesnelere eşlenseler de esasında *kötü olan değersizdir, aşağıdadır* görüşü doğrultusunda *aşağı doğru* bir *yönelim* gösterirler. Aynı durum *sevgili* kavramı için de geçerlidir. Sevgili yücedir, gerek dış görünüşü gerek konumu gerek sözleri ile olumlu nesne/varlık eşlenikliği kurar ve *kutsal/değerli olan yukarıdadır* mantıksal önermesi doğrultusunda *yukarı doğru bir yönelim* içerir. Yönelim metaforları toplumların kavramlara atfettiği önemi yöneldirici olarak göstermesi açısından önemlidir. *Divan*'da da aşk metaforları *aşağı-yukarı* yönelimleriyle somutlaştırılmıştır.

Çalışma kapsamında Bâbü'r Şah'ın Divanı örneğinde yapılmış olan metafor tasnifi yoluyla Çağatay Türkçesi Dönemi'nde Türklerin aşk kavramına yüklediği metaforik eşleniklikler gösterilmiş ve karmaşık yapı arz eden soyut varlıkların anlamsal sınırlarının metaforlar aracılığıyla nasıl çizildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bildirişimin ve edebî metinlerin ortak kaygısı anlama ve anlatma ekseninde "anlam"a ulaşma çabasıdır. Metinler üzerinde yapılacak metaforik incelemeler, anlama ulaşmada dilin işleme yollarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Akyüz, A. (2023). *Dedem Korkut Kitabı'nda Manzum Parçalarda Metaforik Unsurlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aristoteles (2002). *Poetika* (Çev.: İsmail Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, T. (2018). Lakoff ve Johnson'ın Metafor Kuramı ve Eski Türkçe ile Orta Türkçede Birleşik Fillerde Yük Metaforu. *SUTAD*, (44), s. 163-181.
- Cebeci, O. (2019). *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Çelik, N. (2022). Dîvânü Lugâti't-Türk'te Aşk ve Sevgiliye Dair Kavramlarda Kullanılan Metaforik Unsurlar. *Selçuk Türkiyat*, (54), 287-300.
- Çetinkaya, B. (2017). Kutadgu Bilig'de Kavramsal Metaforlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 377-399.
- Çetinkaya, B. (2018). Orhun Abidelerinde Metaforlar. *International Congress on Science and Education*, 382-387.
- Doğan, M. (2008). Divan Şiirinde "Şarap" Metaforları. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 38 (38), 68-86.
- Doğaner, A. (2022). Âşık Tarzı Şiirlerde Konu Edilen Ateş ve Ateşle İlgili Unsurlar. *International Journal Of Language Academy*, 10 (1), 130-145.
- Eker, Ö. (2021). *Kutadgu Bilig Metaforları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eker, Ö., Kök, A. (2017). Divân-ı Hikmet ve Atabetül Hakâyık'taki Bal ve Söz Metaforları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 115 (227), 103-114.
- Erdem, M. (2003). *Türkmen Türkçesinde Metaforlar*. Ankara: Köksav Yayınları.
- Evans, V. (2007). *Aglossary of Cognitivite Linguistics*. Edinburgh Universty Press, Uk.
- Gemici, H. İ. (2021). *Garib-nâme'de Aşk Metaforu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koca Sarı, S. (2012). *Kutadgu Bilig'de Metafor* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kök, A. (2016). *Pir-i Türkistanın Metafor Dünyası*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kök, A. (2020). *Türklerin Entelektüel Mirası: Kutadgu Bilig Devlet: Adalet Kut Töre*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Kuyma, E. (2021). Bilmecelerde Metaforik Dil Üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 607-621.
- Küçük, O. (2016). *Çağdaş Metafor Teorisi: George Lakoff ve Mark Johnson Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa*.
- Lakoff, G. (1990). The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based On Image-Schemas? *Cognitive Linguistics*, 1(1), 39-74.
- Lakoff, G., Johnson, M. (2015). *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil* (Çev. Gökhan Yavuz Demir). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago/ London.
- Saussure (1998) *Genel Dil Bilim Dersleri* (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Şahin, N. (2017). Dede Korkut Hikâyelerinde Metaforlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 84-114.

- Tokay, Y. (2018). Kitâbu Gülistân Bi't-Türkî'de Hayvan Adlarının Metaforik Kullanımı. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 31-52.
- Toprak, F. (2019). Kutadgu Bilig'de Doğadan İnsana Aktarım Metaforları (Hayvanlar). *Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı*, 1312-1323.
- Topuz, Ü. (2019). *Seyf-i Sarâyî'nin Gülistan Tercümesi'nde Metaforlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Uçan Eke, N. (2017). *Klasik Türk Edebiyatında Metaforik Üslup*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uçan Eke, N. (2018). "Metaforların Işığında Türkçenin Kadim Metinleri Orhun Yazıtlarını Yeniden Okumak". *Köktürk Yazısının Okunuşunun 125. Yılında Orhun'dan Anadolu'ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu*, C. II, 1386-1406.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Üşümüş, Y. (2022). Garib-Nâme'nin İkinci Cildinde Aşk Metaforu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaylagül, Ö. (2010). "Divânü Lugâti't-Türk'te Yer Alan Atasözlerindeki Metaforlar". *Millî Folklor*, 112-121.
- Yeşil, E. (2022). *Attila İlhan'ın Şiirlerinde Ontolojik Metaforlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Yıldızlı, M. E. (2011). Kutadgu Bilig'de Dünya Metaforu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldızlı, M. E. (2020). Atebetü'l- Hakâyık'ta Ontolojik Metaforlar. *SUTAD*, (50), 97-118.
- Yoldaş, K. (2009). Şeyhülislam Yahya Divanı'nda Aşk Şarabı. İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Yunusoğlu, M. K. (2016). *Budist Türk Çevresi Eserlerde Metaforlar*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yücel, B. (1995). *Babür Divanı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.